Бухы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

Газетэмнай 1921 оной декабриин 21-һээ гарана. | № 26 (18349). | 1990 оной февралиин 1, четверг | Сэн 3 мүн.

1990 МАРТЫН 4 Соведүүдэй һунгалта

ХАНИ ХАЛУУН УУЛЗАЛГАНУУД

ХОРИ

Һунгуулиин Үдын 159-дэхи округһоо Буряадай АССР-эй арадай депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэһэн КПСС-эй обкомой секретарь Л. Ч. Нимаеватай, Хүлэй совхозой директор В. Д. Ильковтой, Хандагайн леспромхозой ахамад инженер Н. И. Родионовтой уулзалга Үдын совхозой түб һууринай соёлой байшан соо олон зоной хабаадалгатайгаар үнгэрбэ.

Һунгагшадай Буряадай АССР-эй арадай депутадта кандидадуудтай уулзалгые Үдын совхозой парткомой секретарь С. Д. Намжилон нээхэдээ, һунгалтада бэлэдхэл хаа хаанагүй урагшатайгаар ябуулагдана гэжэ тэмдэглэбэ.

Арадай кандидадуудай этигэмжэтэ нюурнууд хойно хойноһоо бодожо, өөр өөрынгөө депутадта кандидадай түлөө дуугаа үгэхыень һунгагшадые уряалба.

Удаань Буряадай АССР-эй арадай депутадта кандидадууд үгэ хэлэхэдээ, һунгалтын урда тээхи программатаяа танилсуулба.

Арадай депутадта кандидат Н. М. Родионов байгаали хамгаалха, байрын гэрнүүдые олоор бариха, эрдэм-техникын түйлалтануудые үйлэдбэридэ үргэнөөр хэрэглэхэ гэхэ мэтэ асуудалнууд гол анхаралда байха ёһотой гэжэ хэлээ.

Арадай депутадта кандидат В. Д. Ильков бага һууринуудые һэргээн хүгжөөхэ, коллективнэ ба арендна подряд хүдөөдэ үргэнөөр нэбтэрүүлхэ, тарялан ба нуга сабшалангуудаа ээтэй болгохо, байгаали хамгаалха тухай асуудалнуудта гол анхарал хандуулба.

Арадай депутадта кандидат Л. Ч. Нимаева соёл, гэгээрэлые хүгжөөхэ, тэрэнэй материально-техническэ үндэһэ һуурине бэхижүүлхэ, һургуулинуудта түрэлхи буряад хэлэ ба литература һайнаар шудалдаг болохо, буряад хэлэн дээрэ номуудые болон учебнигүүдые олоор гаргадаг болохо асуудалнууд дээрэ гол түлэб тогтобо.

Буряадай АССР-эй арадай депутадта кандидадууд һунгагшадай олон асуудалнуудта харюусаа.

Буряадай АССР-эй арадай депутадта кандидадууд тэрэшэлэн Баян-Гол, Хандагай, Нэрэн болон бусад һууринуудай һунгагшадтай уулзаһан байна.

Г. БАДМАЕВ.

КАБАНСК

Һунгуулиин Байгал-Хударын 111-дэхи округһоо Буряадай АССР-эй депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэһэн КПСС-эй обкомой таһагые даагша Владимир Иванович Карпов, Байгалай райпогой түрүүлэгшэ Галина Алагуевна Хусаева бүридхэлдэ абтажа, округойнгоо һунгагшадтай эдэ үдэрнүүдтэ уулзажа байна. Онсолходо, Красный Яр, Байгал-Худара һууринай ажалшадтай уулзажа, программатаяа танилсуулһан, олон тоото асуудалнуудта харюусаһан, һунгагшадай захяануудые абаһан байха юм.

А. ПЕРМЯКОВ,
Кабанскын райсоведэй гүйсэдкомой секретарь.

ЯРУУНА

Гүндын соёлой байшан соо хүн зон олоор сугларанхай. Энэ үдэшэ һунгуулиин Гүндын 89-дэхи округһоо Буряадай АССР-эй арадай депутадта кандидадуудтай уулзалга болобо. Энэ округһоо Тулдуунай ба Гүндын совхозуудай директорнүүд Цырендоржо Очирович Цыренжапов, Анатолий Витальевич Сазонов, хүдэлмэришэн ангиин түлөөлэгшэ — Харха һууринай арендна звеногой бригадир Валерий Яковлевич Виноградов гэгшэд.

Окружной һунгуулиин комиссиин түрүүлэгшэ Баяр Дашинорбоев уулзалгые нээбэ. Энэ үедэ һунгалтада бэлдэлгэ ямар шатадаа хүрөөд байнаб гэһэн тобшохон элидхэл хээд, В. Я. Виноградовай этигэмжэтэ нюур — Гүндын дунда һургуулиин багша Анатолий Жамсуевта үгэ үгөө. Валерий Яковлевич хүдөө ажахын олон мэргэжэлнүүдые шудалһан, район соогоо эгээл түрүүлэн арендэдэ гараһан, ажалдаа бэрхэ, урагшаа һанаатай хүн гэжэ зал соо сугларһан һунгагшад ойлгобо. Һүүлдэнь Ц. О. Цыренжаповай этигэмжэтэ нюур энэл һургуулиин багша Ольга Николаевна Максимова, ехэ дэлгэрэнгыгээр өөрынгөө кандидат тухай хөөрөө. Сазоновой этигэмжэтэ нюур Т. А. Горина баһал багша хүн байба.

Һүүлээрнь гурбан депутадта кандидадууд өөһэд өөһэдынгөө программатай хүн зонине танилсуулба.

Тэдээн соонь хараад үзэхэдэ, В. Я. Виноградов ажалша зоной ажал хүдэлмэри хэхыень зааха, тэдээндэнь саг болзор, түсэб дээрэһээ буулгаха гээшые үгы хэхэ тухай, А. В. Сазонов жаахан тракторнуудые олоор хүн зондо худалдаха, тиигэжэл хүн зоноо тэжээхэ арга бэдэрхэ тухай, Ц.-Д. О. Цыренжапов — байгаали хамгаалха, хүгшэдтэ, үбшэнтэндэ туһалха, эхэнэрнүүдэй ажал хүнгэдхэхэ гэхэ мэтэ һайн һайхан зүйлнүүдые программа соогоо оруулһан байгаа.

Үгэ хэлэгшэд — Гүндын дунда һургуулиин директор В. Ф. Сучков, 2-дохи отделениие эрхилэгшэ Н. И. Перетанин, Гүндын совхозрабкоопой хүдэлмэришэн Л. Соболева болон бусад кандидадуудта захяануудые үгэбэ.

Ц. БАДМАЕВ,
хүдөө бэшэгшэ.

Түл абалга түлэг дундаа

ХАРААЛҺАНАА БЭЕЛҮҮЛХЭНЬ СОХОМ

Дүршэлөөр баян ахалагша хонишод Александр Будаевич Содномов, Пунцык Цыдыпович Цыдыпов, Валентин Лукич Нестеров гэгшэд хониин ажалда үнинэй хүдэлнэ. Тэдэнэр ганса өөрынгөө хүдэлжэ байһан һуралсалай «Байгал» ажахы соогоо бэшэ, мүн Ивалгын район соо зуутан хонишодой тоодо ороһон суутай юм.

Гүрэльбэ һууринһаа гурбан модоной газарта оршодог хоёр хадын хабшууда А. Б. Содномовой эхэ хонидой отара үбэлжэнэ.

— Би наһанайнгаа нүхэр Мария Бадмаевнатаяа зургаадахи жэлээ хониндо ажаллажа ябанаб. Нёдондо хонин бүриһөө 4,8 килограмм нооһо хайшалжа, түсэбөө үлүүлжэ шадаабди. Табан жэлэй хугасаа соо зуун эхэ хонин бүриһөө 105—108 хурьган абтаа. Жэлэй эсэсэй дүнгөөр гурбан мянган түхэриг мүнгэ нэмэлтэ түлбэри болгон абаа һэмди. Һаянай байдалаар манда 100 гаран хурьган абтаад байна. Байгша ондо манай бригада зуун эхэ хонинһоо 100 хурьга абаха түсэбтэй. Абаһан хурьгадаа гарзада оруулангүй байгаа һаа, түсэбөө дүүргэхэбди. Байра байдалнай яһала һайн, үбһэ, хоол хүрэхөөр бии. Муу юумэн юун бэ гэхэдэ, сакманщигууд байхагүй. Оройдоо һамгантаяа хоюулан тухашаржа байнабди, — гээд А. Б. Содномов хөөрэнэ.

Плодосад гэжэ газарта Пунцык Цыдыпович Цыдыповэй отара үбэлжэнэ. Тус отарын эхэ хонид тобир тарганаар ондо орожо байна. Хониной байра соо ороходо хурьгад мааралдана, табан хүн туха сүлөөгүй нарай хурьгадые эхэдэнь нишэ тиишэнь абаашажа байба. Эндэ хонин ажалай эгээл халуун хаһада ахалагша хонишоной наһанай нүхэр Цырен-Ханда Чагдаровна, сакманщица Тамара Бартанова һургуулиин гурбан үхибүүд туһална.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1. Өөдэргэн хурьгадай дэргэдэ М. Б. Содномова; ахалагша хонишон А. Б. Содномов.

С. БАЛДУЕВАЙ фототекст.

1979-1988 ОНУУДТА РЕСПУБЛИКЫН ҮНДЭҺЭН ХҮН ЗОНОЙ ТООГОЙ ХУБИЛАЛТА ТУХАЙ

1989 ОНОЙ хүн зонине бүхэсоюзна тоо бүридхэлдэ абалгын дүнгөөр республикын үндэһэн хүн зоной — **буряадуудай тоо 249,5 мянга** болоо гэхэ гү, али энэнь бүхы хүн зоной **24 процентнь (1979 ондо —23 процент)** болоно. Буряад зоной тоо нүгөөдүүлдэ орходоо түргөөр ургана. Энэнь буряадуудай дунда нарай үхибүүдэй олоор гарадаг ушарһаа дулдыдана. Буряад районуудта нарайлагшадай тоо олонхи ушарта дээшээ байдаг шуу. 1988 ондо республика дотор, гараһан нарай үхибүүдэй тоо 1000 хүндэ тоолоходо, дунда зэргээр 21,5 байгаа һаа, Зэдын райондо — 28,5, Яруунын райондо — 29,1, Захаминай райондо — 25,2, Хэжэнгын болон Хурамхаанай районуудта — 28,4, Ахын райондо — 25,9, Сэлэнгын райондо — 24,9, Хориин райондо — 26,7 байгаа. Тоо бүридхэлгэнүүдэй хоорондохи үедэ (1979—1988 онууд) нарай үхибүүдэй дунда буряадуудай хуби (эхынь үндэһэ яһанай гарбалаар) бүхы хүн зоной дундахиһаа (23—24 процент) үлүү байжа, 1979 ондо — 27,4 процент, 1988 ондо — 29,7 процент байба. Харин наһа баргшадай дунда буряадуудай хуби нүгөөдэ зонойхиһоо доошоо байгаа. (1979 ондо — 21,7, 1988 ондо — 22,7 процент). Гэхэтэй хамта үндэһэн хүн зоной нарай үхибүүдэй (1 жэлтэй болотор) дунда гээгдэлгэнь һүрэггүй дээшээ, тиихэдээ энэнь гол түлэб хүдөөгэй үхибүүд болоно. 1 жэл хүрэтэр гээгдэһэн үхибүүдэй дунда буряад үхибүүдэй хубинь 33—38 процент болодог. Бүхыдөө республика дотор нарай үхибүүдэй гээгдэлгэ доошоо ородогшье һаа, РСФСР-эй хэмжээнһээ дээшээ байһаар. Нарай үхибүүдэй олоор гээгдэлгын гол шалтагаануудай нэгэниинь гэбэл, илангаяа хүдөөдэ дүршэл шадабаритай медицинскэ хүдэлмэрилэгшэдэй дуталдаһанһаа, тосхон һууринуудһаа элүүрые хамгаалгын эмхи зургаануудай холоһоо, медицинскэ хангалгын һулаһаа болоно.

Бүхыдөө республика дотор врачнуудаар (10 мянган хүндэ 38), медицинскэ дунда эрдэмтэй хүдэлмэрилэгшэдөөр (10 мянганда 116) хангалга РСФСР-эйхиһээ горитой доошоо болоно. Хүдөөгэй районуудта эдэ тоонууд бүри доогуур байха.

Жэшээнь, врачнуудаар болон медицинскэ дунда эрдэмтэй хүдэлмэрилэгшэдөөр хангалга Зэдын райондо тус тустаа 17 болон 78, Яруунын райондо 19 болон 92 болоно.

Хангалтагүй нүхэсэлнүүдэй үзэгдэбэшье, 1979—1988 онуудта үндэһэн хүн зоной тоогой зүндөө ургалта республикын бүхы зоной зүндөө ургалтын 32 процент болоо.

Зөөжэ ерэһэнэй үндэһөөр хүн зоной ургалта энэ үедэ 6,9 мянган (4,9 процент) болоо. Харин үндэһэн буряад зоной дунда гаража ошогшодынь зөөжэ ерэгшэдһээ 700 хүнөөр үлүү байшоо.

Тиимэ болохолоороо, социальна асуудалнуудые шиидхэлгэ, илангаяа хүдөөдэ, үндэһэн хүн зоной тоогой ургалтада һайн нүлөө үзүүлхэ зэргэтэй.

БУРЯАДАЙ АССР-эй ГОСКОМСТАТ.

БАКУДАХИ БАЙДАЛ

Январиин 30-да СССР-эй Гадаадын хэрэгүүдэй министерствэдэ үнгэргэгдэһэн брифинг дээрэ Закавказидахи, нэн түрүүн Азербайджан болон Арменидэхи байдалда совет болон гадаадын журналистнуудай гол анхарал хандуулагдаһан байгаа. КПСС-эй ЦК-гай Национальна харилсаануудай таһагые даагшын нэгэдэхи орлогшо В. А. Михайлов мэдээсэл хэбэ. Тэрэ һаяхан Азербайджанһаа бусажа ерээ. Ушар нимэһээ эндэ боложо байһан үйлэ хэрэгүүдэй гэршэ болоһон байгаа бшуу.

Бакуда онсо байдал соносхохо, Совет Армиин подразделенинүүдые тиишэ оруулха гээшэ шухала удха шанартай байгаа гэжэ тэрэ һануулба. Илангаяа һүүлэй хоёр һарын хугасаа соо эндэхи ажабайдал хүгжэжэ, бүхэли бүлэглэлнүүдэй хоорондо зэбсэгтэ хёмороон, зүришэлдөөнүүд гараа. Арменидэ, Азербайджанда хархис хүсэнүүд, мунинха мундуу хүбүүд ехэ буу зэбсэгүүдтэй, тэрэ тоодо автомадуудтай болоһон байгаа. Элдэб үндэһэ яһанай хүн зоной ажаһуудаг газарнуудта буу зэбсэгүүд хэрэглэгдээ. Зугадан гарагшад энэ талаар хангалтагүй үүргэ нүлөө үзүүлжэ, оршон байдалые улам дэбэргэһэн байха юм. Мүнөө үедэ гансал Азербайджанда 200 мянга гаран хүнүүд зугадан гараад байна.

Тохёолдоһон байдалһаа гараха бүтэмжэтэй һайн харгы зам нээһэн СССР-эй Верховно Соведэй 1989 оной ноябриин 28-най тогтоолые хоёр республикын тоогоогүй бэйһан ушар хангалтагүй муу нүлөө үзүүлбэ гэжэ В. А. Михайлов уршагта байдалай түүхые шэнжэлхэдээ тэмдэглээ. Хөөрэлдөөнүүдые хэхые хоёр тала буруушааһан байгаа бшуу. Энэ үедэ Азербайджанай арадай фронтын хархис хүсэнүүдэй удамаршад хамгаалалтын комитедүүдые эмхидхэһэн байгаа. Мундуу мунинха хүбүүд зэбсэгжүүлэгдээ. Тэдэ Джалилабадта Конституцияар хараалагдаһан засагай зургаануудые, Нахичеванин АССР-тэ хилэ шадарай инженерно-техническэ түхеэрэлгэнүүдые һамна бута сохибо. Бакуда болоһон митингнүүд дээрэ Азербайджанай арадай фронтын хүтэлбэрилэгшэд эб зеэ алдажа, хубааршан байгаа. Тэдэнэр засаг захиргаание буу зэбсэгэй хүсөөр булимтаран абахые уряалба. Бодото дээрээ тэдэнэр Бакуда, республикын бусад районуудта сэрэгэй онсо байдал тогтоолгоһон байгаа. Тэдэнэр харгы замуудые, сэрэгэй подразделенинүүдые таһа дүүрэһэн, телевидени болон телеграф булимтаран эзэмдэхэ һэдэлгэнүүдые гаргаа. Январиин эхеэр республика руу эльгээгдэһэн СССР-эй МВД-гэй дотоодын сэрэгүүдэй подразделенинүүд (тэдэ 11,5 мянган хүн байгаа) городой хүн зоной аюулгүй байдалые хангажа шадахаяа болиһон байгаа. Тиихэдэнь онсо байдал соносхохо тухай шиидхэбэри абтаа һэн. СССР-эй Верховно Соведэй Президиум Хуулияр тэрээндэ олгогдоһон эрхые хэрэглээ.

(ТАСС).

РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй

УКАЗ

БУРЯАДАЙ АССР-тэ ХҮДЭЛДЭГ ЛИТВАГАЙ ССР-эй «ЛИТБАМСТРОЙ» ГЭЖЭ ГҮРЭНЭЙ БАРИЛГЫН КОМИТЕДЭЙ БАРИЛГА-ХАБСАРАЛГЫН ПОЕЗДЫН ХҮДЭЛМЭРИЛЭГШЭДЫЕ «БАЙГАЛ-АМАРАЙ ТҮМЭР ЗАМ БАРИЛСАҺАНАЙ ТҮЛӨӨ» МЕДАЛЯАР ШАГНАХА ТУХАЙ

Байгал-Амарай түмэр замай барилгада эдэбхитэйгээр хабаадаһанайнь, ажалай амжалтануудые түйлаһанайнь түлөө СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй үмэнэһөө **«Байгал-Амарай түмэр зам барилсаһанай түлөө»** медаляар шагнаха:

Байков Анатолий Александровичые — электро-хабсаргагшадай бригадир.

Видинеева Галина Павловнае — ахалагша инспектор.

Донской Виктор Михайловичые — автомобилиин жолоошон.

Жукаускас Пранас Прановичые — барилга-хабсаралгын поездын начальник.

Жур Нина Руфимовнае — хамтын байрые даагша.

Жур Андрей Феликсовичые — электро-гагнуурша.

Каваляускас Адмантас Болеславичые — шулуушан.

Каваляускене Вале Бронисловнае — штукатур.

Киняйкин Александр Филипповичые — автомобилиин жолоошон.

Клиневский Юрий Дмитриевичые — бетонщик.

Конев Александр Семеновичые — электро-гагнуурша.

Лазарев Петр Павловичые — шулуушан.

Магомедов Заирбек Абдурашидовичые — бетонщик.

Макаускас Альвидас Ионасые — прораб.

Малдайкис Антанас Юозовичые — гэрэй оройе хушагша.

Матащук Владимир Михайловичые — электрогазаар гагнагша.

Молис Ромас-Бронюс Альгердовичые — электро-хабсаргагша.

Ошейко Сергей Сергеевичые — шулуушан.

Паулите Ирута Альбертое — мастер.

Платонов Александр Анатольевичые — кранай машинист.

Рзаев Атабак Наджаф Оглые — штукатур.

Рыбко Сергей Яковлевичые — шулуушан.

Черных Федор Сергеевичые — бульдозерой машинист.

Чичигина Татьяна Ивановнае — штукатур.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ В. ВОРОТНИКОВ.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Секретарь С. ЧИСТОПЛЯСОВ.

Москва, 1990 оной январиин 30.

...МТЫН СУГЛААНАЙ ...РЮУСАЛГА ЕХЭ

...үедэ республикымнай колхозуудта тоосоото, мүн ...һунгалтын суглаануудые үнгэргэхэ талаар бэлэдхэ... хүдэлмэри ябуулагдана. Эндэ гол түлэб хүдөө ажа...рһэн жэлэй түгэсхэлэй дүнгүүд согсологдожо, шэнэ, ...й хараа зорилгонууд зүбшэн хэлсэгдэхэ юм.

...нигүүдай энэ суглаан тон харюусалгатай. Энээниие ...эр, аша үрэтэйгөөр, политическэ дээдэ хэмжээндэ ...али республика дотороо колхозно хүдэлөөе улам ...өөр үнгэргэхэ хэрэгтэй болоно. Үнэн дээрээ колхоз... хамтын суглаан гансашье колхозуудай ажал ябуул...лбэрилхэ дээдын орган бэшэ, мүн ажахы эрхилхэ, ...и хүгжөөхэ гол һургуули мүн.

... бүхы дүримэйнь наринаар баримталагдаа һаань, ...гүүдай суглаан харюусалгата зорилгоёо бэелүүлжэ, ...эй экономическа хараа зорилгонуудаа тодорхойлжо, ... үйлэдбэриие хүтэлбэрилхэ шадабари маягыень хан...ахы эрхилэлгын арга боломжонуудые наринжуулан ...лха болоно.

...о-һунгалтын ба тоосоото суглаан дээрэ зүбшэн хэл...дални уд олон. Сагай уларилай хэды таарамжагүй ..., республикымнай колхозууд үнгэрһэн жэлдэ үр... муу бэшэ дүнгүүдые түйлаа. Жэшээлбэл, энэ хуга...артаабхынгаа ургасые, мүн үнеэдэй һү шэмые, хо...ҺаГ шэмые эрид дээшэлүүлээ. Мүнөө колхозуудта ...элжэлгэ эмхитэй һайнаар үнгэрнэ.

...лан тооложо тодорхойлходо, республикымнай кол...үнгэрһэн финансово-ажахынгаа жэлые ашаг үрэтэй...эсхэжэ, бүхыдөө 47 миллион түхэригэй олзотой га... Буряадаймнай 56 колхозуудай 19-ниинь үнгэрэгшэ ...нгөөр түд бүрэн нэгэ миллионһоо үлүү олзотой бай...ээгдэнэ. Тиихэдэ хоёр ажахы — Мухар-Шэбэрэй рай...нинэй нэрэмжэтэ, Тарбагатайн районой «Маяк» кол...уд бүрэн 2 миллионһоо үлүү олзотой жэлээ түгэс...

...элнүүдтэ үри шэриһээ мултардаггүй Сэлэнгын рай...дэм» колхоз нёдондо миллион шахуу олзотой га...дэ правлениин түрүүлэгшэ байһан Борис Павлович ...эй оролдолго, хубитань ехэ. Богони болзор соо ...а һүрэг эхэ малые үндэһөөрнь шэнэлжэ, ашаг шэ...рид дээшэлүүлээ ха юм.

...ликымнай колхозуудай түйлаһан амжалта тухай эдэ ...ууд үнгэрһэн үдэрэй, жэлэй дүнгүүд ааб даа. Теэд ...ын эрхэ байдалда, хубилган шэнэдхэлгын оршом ...озно үйлэдбэридэ ажаллагшад хамтынгаа суглаан ...хала болоһон бүхы асуудалнуудаа зүбшэн хэлсэжэ, ... шиидхэбэри абаха юм.

... үедэ газар тухай асуудал шухала гээд тоологдоно. ... хүдөө ажахын үйлэдбэриие хүгжөөжэ, ороной Эдэ...программа бэелүүлгэтэй сэхэ холбоотой гээшэ. Тии...зар тухай хуулиин проектые үйлэдбэриин бүхы кол...дтэ зүбшэн хэлсэхэ болоно.

...хэндэ даалгагдаха ёһотойб, хэн эзэниинь болохоб ...удалые мүнөө бүхы совет арад зүбшэн хэлсэнэ. Ма...р хэтэ мүнхэдөө ашаглагдахаар колхозуудта үгтэжэ ... Үгышье һаа, арадай депутадуудай Соведтэ даалгаг...дагүй. Колхозууд гү, али нютагай Соведүүд арен...дта, фермэнүүдтэ газар яагаад даалгажа үгэхэб! Эдэ ...уудалнуудта зүб харюу олохын тулада һайнаар зүб...ахэ гээшэ мүнөө шухала болоод байна. Газар тухай ...ан болзороор абтаха юм. Тиимэһээ эндэ алдуу эн...абал, гол баялигтаа хүсэлдүүлэшэгүй хохидол уша...айһанаа ойлгохо ёһотойбди.

...нигүүд ажалай эмхидхэлэй шэнэ гуримуудые нэбтэ... тухай үргэнөөр хэлсэхэ болоно. Жэшээлбэл, мүнөө ...кадамнай арендна подряд, колхозно-хубиин коопе...үргэнөөр дэлгэржэ байна. Ажалай эмхидхэлэй энэ ...йлэдбэриин һалбаринуудта продукциингаа өөрынь ...е хямдаруулжа, ажалай бүтээсэ дээшэлүүлхэ, мүн ...охнологическа журам бэхижүүлжэ, эзэн бусаар ябаг...эмсэхэдээ таарамжатай байлсараа илгарна.

...ликын колхозуудта ажалай эмхидхэлэй түрүү онол...эрүүлжэ илангаа түйлагшад бии боложо байна. Жэ... Зэдын районой Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ кол...ондоо ахир муу экономикотой, үри шэридээ дараг... ажахы байһанаа, арендна подрядай гурим үргэнөөр ...һэнэй ашаар түрүүшүүлэй зэргэдэ гаража байна. ...хын Светлана Дондуковагай хүтэлбэриядаг һү һаа...мын коллектив һү үйлэдбэрилхэ түсэбөө 131 про...эндэ худалдаха хэлэйнгээ даабарие 133 процент ... нёдондо үнеэн бүриһөө 2800 килограмм һү абаа. ...эдбэриһэн һүнэйнь өөрынь үнэ сэн центнерэй 39 ...болоо гэхэ гү, али түсэбһөө гурбан түхэригөөр хям...даа.

...дагша ажахыда 1988 онһоо бүхы һалбаринуудынь ...подрядай гуримаар ажаллажа эхилээ юм. Тиин үн...ёр жэл соо жэлэй нэгэ миллионһоо үлүү олзо оруул...од, миллион шахуу түхэригэйнгөө үри шэри бусаа...

...гурим үргэнөөр нэбтэрүүлжэ олзотоһон коллекти...ад орон соомнай элбэг юм. Экэл районой «60 лет ... колхозой Цырен-Ханда Миталовагай даадаг бри...ллектив үнгэрһэн жэлдэ бүхыдөө 21,3 мянган түхэ...зо оруулаа, Мүн Бэшүүрэй районой «Победа» кол...утан-хонишон Сергей Паньков бүхыдөө 32,3 мянган ... продукци үйлэдбэрилжэ, 10,1 мянган түхэригэй ...араа. Иимэ жэшээ боломоор баримтанууд олон бии. ...нигүүд ажахынгаа экономическа дүнгүүдые һайжа...асуудалые мартаха ёһогүй. Һүүлэй жэлнүүдтэ олзо ... тогтууритай болохо байгаашье һаань, үйлэдбэри... продукциин өөрынь үнэн сэн горитойгоор доошо...агүй. Жэшээлбэл, нёдондо республикымнай кол... үйлэдбэрилэгдэһэн таряанай центнер бүхэнэй өөрынь ...дунда зэргээр 10,80 түхэриг, хартаабха—14,39, овощ...һүн—52,50, үхэр малай шэгнүүр—275, гахайн—352, ...—186, нооһоной—876 түхэриг болоһон байна. Үнгэ...жэлдэ үйлэдбэриин гаргашануудай нилээд хороогдо...газар тарялангай ургаса дээшэлүүлжэ, малай ашаг ...нэмээгээгүйһөө уламжалан, продукциин өөрынь үнэ ...арнагүй.

...о абтаһан олзоёо зүбөөр хубаарилха гээшэ шухала...ргдоно. Энээниие зүбөөр баримталбал, колхознигуу...альна-соёлой талаар бүхы хэрэглэмжэнүүдыень хан...тай болохо бшуу. Илангаяа колхозой гэшүүн бүхэнэй ...арай бүхы эрилтэнүүдтэ гол анхарал хандуулагдаха

... колхозуудта правлениин, шалгалтын комиссиин тү... болзоророй дүүрээ һаань, тоосоото-һунгалтын суглаан ...эхэ. Тиимэһээ правлени, шалгалтын комисси һунга...үридэлыень, кандидатура бүхэниенъ тон наринаар ...хэлсэхэ, үргэнөөр шэлэжэ һунгаха хэрэгтэй.

...н райкомууд, арадай депутадуудай районно Сове...лхознигуудта ажахы хүтэлбэрилхэ тушаалда кандида...шэлэхэдэнь туһалхадаа, хүүшанайнгаа захиран зон...рга хэрэглэхэ ёһогүй.

...ой тоосоото болон тоосоото-һунгалтын суглаан гээ...ын ажалай дүнгүүдые согсолһон, мүн саашанхи хүг...элирхэйлэн харуулһан ёһотой толи болоно.

...ИЛҺАНАА АРЬБАДХАХА

... жэл манай мал...үйлэдбэриин үрэ дүн...ье талаараа муу бэ... гэжэ хэлэхээр. Хэ..., тоо, баримтануу...д үзэе.

...ал, совхоз соо ту... 6 һаалишаднай ...үриһөө 3 мянган ...һаа дээшэ һү һаа...эй дундаһаа үнеэн ...дунда зэргээр 3489 ... гэхэ гү, али хамта... центнер һү абаһан ...лишан Л. К. Черка...болон тэмдэглэхээр. ...элтэй һаалишад Н. А. ...Р.-Х. Е. Данзанова, ...жева, З. В. Мухамет... А. Берсанова гэг...р үрэ дүнгүүдтэй.

...нэ жэлэй эхинһээ ...үү фермэнүүднай һү ...үшөөл дээшэлүүлхэ ...эмэлзэлтэй хүдэлнэ. ...рэнь совхоздо нё...еэн бүриһөө дунда ...220 килограмм һүн ...нь, гурбан фермэм...эз 2529—2696 кило...хүргөө ха юм.

...а һаалиин малһаа ...эдые тугалдань ху...лжүүлдэг гүүртэнүүд ...Тэрэ малшад баһал үнгэрэгшэ жэлдэ эрхим үрэ дүн түйлаа. Жэшээнь, В. Ц. Цыбиковэй даадаг гүүртынхид зуун үнеэн бүриһөө 111 тугал түлжүүлжэ тушаагаа.

Мүн залуу малшан З. Э. Базаров нёдондо түлигдэдэг дулаан байрада, газарһаа өөдэ үргэгдэһэн шалатай таһалгатай байра соо нарай тугалнуудые үбэлдөө абажа, тэдэнээ нэгэшье гарза хоролтогүй томо болгоо юм. Мүнөөшье тэдэнэр тугалнуудаа һайнаар абажа байна. Тэрэ нёдондо маханай гүүртын зуун үнеэн бүриһөө 114 тугал түлжүүлээ. Гадна тугал бүхэнэйнгөө шэгнүүрые үбэлдөө сүүдхын 500 шахуу граммаар, дулаанай сагта 700 граммаар нэмээгээ.

Эдэ үдэрнүүдтэ хонишодоймнай бригаданuудта хурьгад түлэг абтажа байна. Тусхайлбал, дүршэлтэй хонишод Долгор болон Чимит-Доржо Базаровтанай отарада даб дээрээ 250 хурьган абтаад, бүрин бүтэнөөр түлжүүлэгдэнэ. Энэ жэлдэ тэдэнэр бүхы 450 эхэ хонидһоо 450 хурьга абажа томо болгохо зорилготой.

Н. БАРОБЕЕВ,
Яруунын совхозой ахамад зоотехник.

КПСС-эй XXVII съездын шиидхэбэринүүдые бэелүүлхын түлөө!

ҺЭЛЬБЭН ШЭНЭЛЭЛГЭ ЭХИЛБЭ

Байрын гэрнүүдые, социально-соёлой объектнүүдые олоор барижа, ашаглалгада тушааха зорилгын табигдаад байһан мүнөө үе сагта барилгын материалнуудые, тэрэ тоодо шэл ехээр үйлэдбэрилэн гаргаха эрилтэ табигдана. Бии байгаа үйлэдбэриин хүсэнүүдые һэльбэн шэнэлэнгүй, шэнэ техникэ, түрүү технологи нэбтэрүүлэнгүй, энэ зорилго сүм дүүргэхэнь хүшэр гээшэ. Тиигээдшье арадай ажахыда сүлөө мүнгэ зөөриин үгышье һаань, манай шэлэй оньһожоруулагдамал заводые һэльбэн шэнэлхэ зөөри гүрэн түрэ олоһон байна гэжэ тэмдэглэмээр.

Шэл үйлэдбэрилэн гаргадаг нэгэдэхи системые 1981 ондо заһабарилжа байха үедэ эндэхи түхеэрэлгэнүүдые баряад байдаг колоннонуудай һандарһаниинь элирүүлэгдээ һэн. Тиихэ сагта заводые һэльбэн шэнэлхэ хэрэгтэй болоо бэлэй. Теэд иимэ ехэ хэмжээнэй хүдэлмэри хэхэ мүнгэн үгы, хэрэгтэй проектно-сметнэ документаци хэгдээгүй байгаа бшуу. Хоёр һарын туршада эдэ бүгэдые заһабарилһанай һүүлээр 4 жэлэй хугасаа соо энэ байшангые ашаглаха зүбшөөл манда үгтөө һэн. Гэбэшье эдэ жэлнүүдэй туршада предприятиие һэльбэн шэнэлэлгэдэ бэлдэжэ үрдеэгүй байһанһаа болоо, үшөө гурбан жэл соо ашаглахыемнай зүбшөөгөө бэлэй. Шэл үйлэдбэрилэн гаргадаг хоёр системэһээ завод бүридэдэг юм. Һэльбэн шэнэлэгдэхэ энэ системэ аяар 1935 ондо ашаглагдажа эхилһэн байна. Удаадахинь 1965 онһоо хүдэлгэгдэнэ. Жэлэй туршада бүхыдөө 16 миллион дүрбэлжэн метр шэл үйлэдбэрилэн гаргагдана.

Предприятиие һэльбэн шэнэлэлгын гол проектые Ленинградай «Гипростекло» институт зохёогоо. Мүн Тула, Саратов, Салават, Москва хотонуудай институдууд болоод проектнэ бусад эмхи зургаанууд энэ хэрэгтэ хабаадалсаһан байна. Һэльбэн шэнэлэлгын сметнэ үнэ сэн гэхэдэ, 48,4 миллион түхэриг гээд тодорхойлогдоо. Энэ мүнгэнэйнь 27,3 миллион түхэриг барилга-хабсаргалгын хүдэлмэридэ һомологдонхой. Проектын ёһоор 56 һарын туршада һэльбэн шэнэлэлгын хүдэлмэри хэжэ дүүргэгдэхээр хараалагдаа. «Жилгражданстрой» трест эдэ бүхы хүдэлмэри хэхэ гол подрядчик болоо. Гадна «Улан-Удэтрансстрой» трест, СССР-эй Минэнергын, Зүүн Сибириин түмэр замай барилгын подразделенинүүд, хотын барилгын бусад эмхинүүд һэльбэн шэнэлэлгэдэ хабаадалсаха юм. Энэ барилга «Жилгражданстрой» трестын гүрэнэй захилда оруулагдонхой. Тиимэһээ барилгын материалнуудаар, элдэб түхеэрэлгэнүүдээр һайнаар хангагдаха жэшээтэй.

Барилгашадай түргэнөөр барилга хэхын тула бэлэдхэлэй хүдэлмэри хэгдээ. Санцех, электроцех, механическа болон бусад цехүүд нүүлгэгдэжэ, ондоо байшан соо түбхинүүлэгдээ һэн. Игэжэ үнгэрэгшэ жэлэй май һараһаа барилгашад хүдэлмэреэ хэжэ эхилһэн байна. Байгша оной январиин 1-нэй байдалаар тэдэнэр 976 мянган түхэригэй барилга-хабсаргалгын хүдэлмэри хээ. Мүн 1,5 миллион түхэригэй проектнэ хүдэлмэри хэгдээ гэшэ. «Улан-Удэтрансстрой» трест, түмэр замай барилгын подразделенинүүд болон барилгын бусад эмхинүүд энэ хугасаа соо гол корпусой пеэшэнэй отделениин, түлишын складай, кислородно-водородно станциин барилга эхилхээр бэлэдхэл хэжэ дүүргээ, гаражай байшангай эрэг баряа, локомотивна депогой һуури табяа. Заводой коллектившье энэ хэрэгтэ тон эдэбхитэйгээр хабаадалсана. Һэльбэн шэнэлэлгын һүүлшын жэлдэ хүдэлгэгдэжэ байгаа үйлэдбэриин хүсэнүүд зогсоогдожо, задалагдахаар хараалагдаа.

Хуушан түхеэрэлгэнүүдэй орондо мүнөө үеын эрилтэдэ харюусама шэнэ техникэ тодхогдохо юм. Энэмнай термическэ аргаар шэл үйлэдбэрилэн гаргадаг лини болоно. Мүнөө шэл дээшэнь һунаан татадаг һаа, энэ линиин тодхогдоходо, хажуу тээшэ гаргагдадаг байха. Эдэ хоёрой ажалай бүтээсэ жэшээлэшэгүй юм. Жэлэй туршада 16 миллион дүрбэлжэн метр шэл гаргажа байгаа һаа, һэльбэн шэнэлэлгын һүүлээр 39 миллион дүрбэлжэн метр шэл үйлэдбэрилэгдэхэ гэхэ гү, али бүтээсэнь 2,5 дахин ехэ болоно. Энэ лини гүйсэд автомат оньһотой байха. Тиигэжэ эрхим шанартай сонхын шэл үйлэдбэрилхэ арга олдохо. Мүн олон янзын шэл гаргагдаха. Жэшээлхэдэ, тэлигэр витриннэ шэл, мебельнэ промышленностьда хэрэгтэй гэрэл үйлэдбэрилэгдэхэ юм. Шэнэ үйлэдбэринүүдэй, онсолходо, кислородно-водородно, азотно станцинуудай бии болгогдоходо, эндэ ажалладаг хүдэлмэришэдэй тоо олошорхогүй. Харин бортовой, шэл отологшын мэргэжэл үгы болохо байна. Энэнь тон һайшаалтай. Юуб гэхэдэ, шэл отололгын хүдэлмэри хүндэ хүшэр, хүнэй бэедэ муугаар нүлөөлнэ ха юм. Игэжэ һэльбэн шэнэлэлгын һүүлээр шэнэ техникэтэй, түрүү технологитой, технологическа үйлэнүүдые, үйлэдбэриие электронно-тоолон тодорхойлолгын машинануудай туһаламжаар хүтэлдэг шэлэй шэнэ завод бии болохо.

Һэльбэн шэнэлэлгын һүүлээр заводой коллективэй ажабайдалда ямар хубилалтанууд болохо байна гэшэб? Нэн түрүүн хүдэлмэришэдэй ажаллаха эрхэ байдал эрид һайжаруулагдаха юм. Гадна тэдэнэрэй бэеэ угааха, хубсаһаа тайлаха, һайнаар амарха таһалганууд баригдаха байна. Мүн коллективэй социальна асуудалнуудые зүбөөр шиидхэхэ арга боломжо олгогдохо. Үйлэдбэриин хэмжээнэй 2,5 дахин ехэ болгогдоходо, предприятиин ашаг олзо абалга 3 дахин дээшэлүүлэгдэхэ жэшээтэй. Ажахын тоосооной гуримаар хүдэлжэ байһан манай коллективтэ энэ бага бэшэ удха шанартай. Юуб гэхэдэ, ашаг олзо ехээр абахадаа урмашуулгын б ү х ы жасанууд 2,5—3 дахин баяжуулагдаха байна. Тиигэжэ байрын гэрнүүдэй, социально-соёлой объектнүүдэй барилгада мүнгэн зөөри урданайхиһаа ехээр һомологдохо болоно.

Мүнөө заводые һэльбэн шэнэлэлгын хажуугаар гэр байра бариха программа зохёогдоо. Манай хүдэлмэришэдэй ажаһуудаг тосхониие хүгжөөхэ проект «Ленгипрогор» институдай мэргэжэлтэд зохёон табяа. Саашадаа энэ тосхомнай Улаан-Үдэ хотын «Северный» микрорайон гээд нэрлэгдэдэг болохо юм. Энэ микрорайон ээлжээ э э л ж э э г э э р баригдахаар хараалагдана. «Бурятгражданпроект» институдай мэргэжэлтэд түрүүшын ээлжээнэй проект табижа дүүргэбэ. 30 мянган дүрбэлжэн метр талмайтай гэр байра, һургуули, сад-ясли, магазин болон бусад объектнүүд нэгэдэхи ээлжээндэ ороно. 1990—1995 онуудай туршада бодхоогдохо эдэ объектнүүдэй барилгада 14 миллион түхэриг һомологдохо. Байгша оной эсэс багаар завод түрүүшын гэрэй барилга эхилхээр хараална. Үнгэрэгшэ жэлһээ дулаа дамжуулдаг трасса барижа эхилээ һэмди. Канализациин, уһаар, электрын элшэ хүсөөр хангалгын объектнүүд энэ жэлдэ баригдажа эхилхэ юм. Эдэ бүгэдөөр гүйсэд хангахын тула заводой котельнэ һэльбэн шэнэлхэбди. Юуб гэхэдэ, халуун уһаар, дулаагаар хотын ТЭЦ-һээ хангагдадаггүйбди. 2000 онһоо городһоо дулаагаар, халуун уһаар хангагдадаг болохобди. 1995—2000 онуудай туршада хоёрдохи ээлжээнэй барилга хэгдэхэ ёһотой.

Заводто зохёогдоһон г э р байраар хангаха программые бэелүүлхын тула ажалшадай мүнгэн зөөри хэрэглэгдэнэ. Хүдэлмэришэдэй мүнгөөр 80 бүлын байха байрын гэр байгша ондо барижа дүүргэгдэхэ юм. Хубиин гэрнүүдые барихын тула газар таһалагдажа үгтөө. 60 имнэ гэрнүүдые бариха проектно-сметнэ документаци зохёогдожо байна. Эдэ гэрнүүд болбосон түхэлтэй байха юм. Гэбэшье үнгэрһэн жэлнүүдэй туршада хүдэлмэришэдэй ажаһууха эрхэ байдалые һайжаруулхаар юуншье хэгдээгүй гэжэ һанахаар б э ш э ааб даа. Олон бүлын байха байрын гэрнүүдһээ гадна спортзал, аптекэ, хүүгэдэй саад, телефонно станци баригдаһан гээд нэрлэхээр.

Н. ЧИПИЗУБОВ,
шэлэй заводой директорэй барилгын талаар орлогшо.

Эхэ ороной үндэр шагналда хүртэгшэд

Нимгэншэг саһаар хушагдаһан тала дайда, хада гүбээнүүд үбэлэй хүйтэндэ даарашаһандал зүдэрүү шэрүүнээр, нэгэл үзэмжэгүйгөөр харагдана. Харин зун-намарай сагта эдэ бүгэдэ ямар гоё һайхан болодог гээшэб! Хада гүбээнүүд хүхэрхэ, Цагаатын голой сабшалан үнгын сэсэг набша, халюурма ногоогоор долгилхо, тойроод байгша тарялангууд баһал хүжэ номин ургасаар хушагдаад, намарынь эдэ бүгэдэ алтан шара үнгөөр шэрдэгдэхэл даа.

Гомбо Санжихандуевич үглөөгүүр бүхэндэ ажалдаа ошожо ябахадаа, эжэлүүдгүй иигэжэ орон нютагайнгаа түхэл шарайе адаглан хэрадаг, тэрэнэй сэдьхэл һанааниинь энэ талын полинууд тээшэ заатагүй хадуураад лэ байдаг юм.

Энэньшье гайхалтай бэшэ. Тэрэнэй бүхы наһан, хуби заяаниинь энэ түрэл газар дайдатаяа таһаршагүй холбоотой бшуу. Хорёод жэлэй саана залуухан хүбүүн Гомбо Данзанов түрүүшынхээ тракторай жолоо бариад, колхозойнгоо дүршэлтэй механизаторнуудые дахажа, тарлашанай мэргэжэлэй хүнгэн бэшэ харгыда гараа һэн. Тэрээн соогоо эгээл 15 жэлдээнь кукуруза ургуулдаг звенное таһалгаряагүй даажа ябана.

— Юрэдөө, ши, Гомбо, энэ зоболонто ажалһаа хахасахала болёо гээшэ гүш? Жэлэй дүрбэн сагта нагал тарялан дээрэ талхижал байхаяа залхуурнагүй аалши?— гэжэ зарим нүхэдынь хэлэдэшье үзэдэг байгаа.

— Теэд нэтэрүүгээр оролдожо кукуруза ургуулаагүй һаа, һү һаалиин малые шэмэтэй тэжээлээр хайшан гээд хангахабибди?— гэжэ тэрэ харюусадаг һэн.

Нэгэ үедэ «тарялангай хатан», одоол урдаа хараха ургамалнай гэжэ тоологдодог байһан — кукуруза һүүлэй үенүүдтэ «хүндэеэ» буурантажа, холимол тарянда түригдэн, хойшохоноо гаража байна. Тиигэбэшье анхандаа «тарялангай хатанда» дурлаһан дурандаа тэрэ урбаагүй, хэдышье али олон бэрхэшээлэй ушарха, ган гасуурайшье болоходо, үноохил кукурузаяа таряад һаладаггүй хүнүүд республика соо бии байна. Тэдэнэй нэгэн Г. С. Данзанов гэхэдэ алдуугүй.

хынууд нёдондо силос бага дараа.

Магад, эндэ кукурузаһаа огтолон арсаһанай шалтагаан байлсажашье болоо. Теэд урдынхидал заатал һаа, иимэ тиимэ ургамал таригты гэжэ дээрэһээ захиралтын буухань зарим тэды үсөөрһэн мүнөө сагта адууһа малаа тэжээлээр хү-

УРДЫНГАА ДУРАНДА УРБААГҮЙ

— Энэ ургамалые тарихаяа болихо, орондонь шэнисэ — обёос — ешмээн гү, али наран сэсэг — горох — обёос гэхэ мэтые ургуулаа һаа дээрэ, тэжээлэйнь шанар һайн болодог гэжэ хэлсэдэг. Теэд манайда кукурузые наран сэсэгтэй холижо тарихада, муу бэшээр ургадаг хаданьтэрээнһээ арсанагүйлди даа. Энээнһээ үшөө ехэ ногоон намаа набша үгэдэг ондоо ургамал даб дээрэ үгы байна ха юм,— гэжэ Гомбо Санжихандуевич хэлэнэ.

Тэрэньшье зүйтэй. Үнгэрһэн жэлэй дүнгүүдые абаад үзэе. Нёдондо Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ колхозойхид 402 гектарта силосэй ургамалнуудые (гол түлэб кукуруза наран сэсэг хоёрые) тарижа, бараг һайн ургаса абаад, бүхыдэнь 5342 тонно шэмэтэ тэжээл нөөсэлһэн байна. Ондоогоор хэлэбэл, гандуу уларилтай байһан жэлдэшье Гомбо Данзанов түрүүтэй эндэхи кукурузашад тарялангай гектар бүриһөө 160 шахуу центнер ногоон намаа ургуулжа абаа бшуу. Харин тэдэнэй хүршэнэр — XX партсъездын нэрэмжэтэ колхозойхид баһал тэды шэнээн гектар газарта силосэй ургамалнуудые ургуулһан аад, бүхыдэнь оройдоол 3470 тонно шэмэтэ тэжээл бэлэдхээ. Ленинэй нэрэмжэтэ колхоз болон эндэхи бусадшье ажа-

сэд хангахын тула ямар ургамал ургуулхаяа колхоз, совхозууд өөһэдөө шиидхэхэ ёһотой ааб даа.

Хэнэйшье мэдэһээр, урин дулаан уларилда дуратай кукуруза, наран сэсэг гэхэ мэтые манай эндэхи нютагуудта тарижа, һайнаар ургуулхань бэрхэтэйхэн хэрэг. Һүүлэй жэлнүүдтэ хабарынь ходо хожом болотор хүйтэн, хуурай уларилтай байна. Зундаашье наратай халуун дулаан үдэрнүүд баһал үсөөн болоо. Иимэ эрхэ байдалда газар нютагайнгаа байгаалиин, сагай уларилай «абари зангые» һайн мэдэжэ, тэдэниие тариха зохид болзорыень, ургасын хойноһоо харууһалха тааруу онол оншыень оложо шадаһан ажахынууд найдамтай ургаса абана.

Гомбо Санжихандуевич эдэ бүгэдые арбан хургандаал адли шудалһан хүн. Аяар арба һайса гаран жэлдэ хүдэлжэ байхадаа, олон юумэн үзэгдөө юм ааб даа. Зарим жэлдэ хабар-зуниинь хүйтэн байгаад, шииг нойтоной ёһоор ороогүй үедэ илангаяа кукурузын эшэ набшын газарһаа 1—2 һөөм дээшээ ургаа болоод, саашаа үндэр боложо үгэхэгүйдэнь ядахадаа гараараашье өөдэнь татаһайб гэхээр болоо бээз. Тэрэ звенодоо дүршэлтэй механизатор Жамьян-Шираб Жанжиевич Галсановтай олон жэлдэ сугтаа хүдэлнэ.

Тэдэнэр кукурузаяа болон наран сэсэгээ һалхинай ехэ үлеэдэггүй, нэмэри дулаан, наруулишаг газарта, гол түлэб гүбээнүүдэй үбэр таладахи гү, али хотогор, жалгалиг газартахи полинуудта тарихые оролдодог. Гадна наран сэсэгэй эшэ набшын кукурузаяа даражархиха, нарыень халхалжархихагүйн тула хоорондонь үргэншэг забһартайгаар тарина. Илангаяа газарайнь хүрьһэндэ шэмэтэ бодосуудай, ургамалда аша туһатай эдеэнэй дуталдахагүйн тула наг шэбхэ, минеральна үтэгжүүлгэ һайса оруулдаг. Ургасаяа буртаг ногоондо даруулхагүйн тула борнойлхо, зурууд хоорондуурнь элдүүрилхэ гэхэ мэтээр айхабтар ехэ хүдэлмэри хэгдээ.

— Бидэ кукурузашадайнгаа оролдосотой ажалай ашаар лэ мүнөө үбэлжэлгын үедэ үнеэдтээ силос садатарынь эдюулжэ, һү ехээр һаанабди. Нёдондо манайхин фермээрээ үнеэн бүриһөө 2862 килограмм һү һаажа, жэл соо үнеэн бүриингөө һү һаамые 791 килограммаар ... Түрүү һаалж... Галсанова, ... Цыден-Ешэ ... үнгэрһэн жэл... май хилэ ... Доржи Банз... колхозой ... даагша С. ... хэлэһэниинь ...

Дүршэлтэй ... Данзанов ... хэлэгдэһэн ... даггүй, ... техникээр б... ла ажал ... хуул хэдэг ... гэшэ. ... ажал хэхэдэ ... гаар хандад... оролдожо ... рэнэй нёдо... Тугай орден... нютагайнь ... луун дулаа... гүрэн түрын ... ха ёһотойл ... шэ гэлсээ ...

ЗУРАГ Д... нов.

С. Б...

ЖЭЛЭЙ ЭХИНҺЭЭ ЭРШЭТЭ...

«Буряшвейбыт» нэгэдэлэй бүридэлдэ 19 подразделени ородог юм. Эгээл томонуудыень нэрлэбэл, «Элегант», «Космос», «Сибирь», «Одон» ательенүүд болоно. Эдэ ательенүүдтэ элдэб хубсаһа, малгай оёдог, һэльбэдэг гээшэ. Үнгэрэгшэ жэлһээ ажахын тоосооной нэгэдэхи моделеэр хүдэлжэ эхилээ һэн. Түрүү энэ гуримаар ажаллажа эхилхэдээ, хубсаһанай шанарта тон ехэ анхарал хандуулаа. Юуб гэхэдэ, һайн шанартай продукци гаргахадаа, ашаг олзо ехээр абаха жэшээтэй гээшэ.

— Захил хэгшэдэй эрилтэ хэрэглэмжэ хүсэд дүүрэнээр хангахые оролдонобди. Теэд гоё һайхан үнгэтэй бүдөөр, ангай һайн шанартай арһаар хүсэд хангагданагүйбди. Тиигэбэшье үнгэрһэн жэлэй даабариие сүм дүүргэжэ шадаабди,— гэжэ нэгэдэлэй түсэблэлгын таһагай начальник К. А. Чазова хөөрэнэ.

«Одон» ательегэй коллектив үнгэрэгшэ жэлэй дүнгүүдээр нэгэдэл дотор дэлгэрһэн социалис мүрысөөндэ шалгаржа гараһан юм. Ажалша бэрхэ коллективүүд эндэ олон. Арбан хоёрдохи табан жэлэй түсэб болзорһоонь урид дүүргэгшэд тэдэнэрэй дундаһаа тодорон гаранхай. Жэшээлхэдэ, Любовь Михайловна Труфановагай хүтэлбэрилдэг бригада ерэхэ табан жэлэй тоосоогоор ажаллана. Дүрбэн хүнһөө бүридэһэн энэ бригада эрэшүүлэй үмдэ оёдог юм.

Коммунис ажалай ударник, 5-дахи разрядай оёдолшон Мария Тимофеевна Чернобровкина Эрхүүгэй техникум дүүргээд, эндэ хүдэлхэеэ ерэһэн байна. Тэрэ гэһэнһээ хойшо 18 жэл үнгэршэбэ. Баян дүршэл шадабаритай энэ хүн 9 зонһоо бүридэһэн бригада хүтэлбэрилнэ. Тэдэнэр эхэнэрэй гадар хубсаһа оёдог юм. Ажалай ветеран, цехкомой гэшүүн Мария Тимофеевна залуушуулда үндэр бүтээсэтэй ажалай жэшээ харуулдаг, һурган хүмүүжүүлдэг. Мүнөө тэрэ байгша оной июнь һарын тоосоогоор ажаллажа байнхай.

4-дэхи разрядай оёдолшон Рита Дамбаевна Чимитдоржиева хэр залуушье һаа, тэрээнһээ дутуугүй ... 1991 оной то... байһан энэ ... лэгшэ нэгэд... социалис м... шэ жэлэй т... шалгарһан б... эдэ түрүүш... тэйгээр хүд... гэдэлэй колл... баринуудаа ... даа. Байгша ... дэнэр 3 ми... түхэригэй ... түсэбтэй. Эн... жалтатайгаар ... жэлэй эхин... һайнаар, эр...

ЗУРАГУУД... шон М. Т. ... Чимитдорж...

С. БАЛДУ...

Һунгалтада бэлдэнэбди

ПРОФСОЮЗУУДАЙ ХАРАА ШУГАМ

РСФСР-эй арадай депутадуудта кандидадуудые бүридхэлдэ абалга түгэсэжэ, тэдэнэр һунгагшадтай уулзажа эхилээ. Эдэ уулзалгануудта профсоюзууд эдэбхитэйгээр хабаадана. ВЦСПС-эй түрүүлэгшын орлогшо Н. Е. Клочков энэ хүдэлмэри тухай хөөрэнэ.

Һунгалта гээшэ профсоюзуудай нэрэ хүндые үргэхэ һайн арга боломжо мүн, гэжэ тэрэ хэлэбэ. Тиимэһээ һунгуулиин кампаниин үедэ профсоюзуудай хүтэлбэри болгохо хараа шугамые пленум дээрээ хаража үзөө һэмди. Бэеэ даанхай, дулдыдангүй бэшэ нийтын хүсэн боложо, һунгалтада хабаадаха, совет засагай республиканска ба нютагай зургаануудта профсоюзуудһаа кандидадуудые дэбжүүлхэ, хэрэг ябуулгануудай тодорхой программатайгаар һунгалтада хабаадаха гэһэн совет профсоюзай түүхэдэ үзэгдөөгүй зорилго найруулагдаа һэн.

Юундэ профсоюзууд һунгалтада эдэбхитэйгээр хабаадажа, арадай засагай зургаануудта өөһэдынгөө түлөөлэгшэдые нэрлэхэ шиидхэбэри абаһан байгаа гээшэб? Түбхын түрүүн юундэб гэбэл, Соведүүдэй шэнжэ шанар хубилжа байнхай. Арадай засагай бүхэли системэ байгуулжа түгэсхэхэ, Ленинэй заалһанай ёһоор, Соведүүдэй засагые һэргээхэ политическэ реформын шатада орохоёо байна гэлшэбди. Һунгалта хадаа хүшэр хүндэ байдалһаа гараха, ажалша хүнэй экономическа бэйдалые һайжаруулха, ажалша арадай аша туһада орониие шэнэдхэлгын ангаг үрэтэй-гоор хүдэлдэг зургаанууд болоходонь арадай депутадуудай Соведүүдтэ туһаламжа үзүүлхэ арга мүн гэжэ профсоюзууд тоолоно.

Профсоюзай гэшүүдтэ, ороной бүхы эрхэтэдтэ зорюулжа «Социальна үнэн зүб байдалай, арадай аша туһын түлөө» гэһэн ВЦСПС-эй пленумэй баталан абаһан хандалга һунгалтын урдахи манай платформо болоно. Ажалшадай хуулита аша туһада хохидол хэнгүйгөөр экономическа реформые бэелүүлхын түлөө, арадай ажахые хүшэр хүндэ байдалһаа гаргахын, социальна үнэн зүб байдалай түлөө, ажалшадай һуудал байдалые хэлбэриинэгүйгөөр һайжаруулхын, нийтын ажабайдалай бүхы талануудые хубилган шэнэдхэхын түлөө совет профсоюзууд нэн түрүүн тэмсэдэг гэжэ тэрээн соо онсолон тэмдэглэгдэнхэй.

СССР-эй бүхы арадуудай адли тэгшэ эрхын ба сүлөөтэйгөөр хүгжэлтын асуудалнууд, байгаали хамгаалха, соёл болбосорол хүгжөөхэ орёо асуудалнуудые хойшолуулангүй шиидхэлгэ бидэнэй һанаае зоободог.

Хүсэтэй ба түгэс засагтай Соведүүдые бүридхэхэ талаар хэн танай союзнигууд болоно гэшэб?

Һунгалта гээшэ политическэ тэмсэл мүн. Профсоюзуудай энэ тэмсэлые дэмжэдэгшье, дэмжэдэггүйшье хүнүүд бии ааб даа. Ороной, бүхы ажалшадай аша туһада район, хото город, область, хизаар, республика бүхэндэ демократиин үндэһэн һуури дээрэ хубилган шэнэдхэлгые эдэбхитэйгээр бэелүүлдэг хүнүүдһээ арадай засагай зургаануудые бүридхэхэ хэрэгтэй.

Манай союзнигууд гэбэл, үндэһэн үзэл, хэлэ, соёл һэргээхын түлөө тэмсэдэг түрүү үзэлтэй хүдэлөөнүүд, общественные оюун ухаанай талаар элүүржүүлхын түлөө оролдодог зохёохы ажалтанай холбоонууд, жасанууд болоно. Эдэмнай гэбэл, орон дотор бэелүүлэгдэжэ байһан гүнзэгы хубилалтануудые дэмжэдэг бүридхэлдэ абтаагүй бүлэгүүд болон хүдэлөөнүүд, бурхан шажанда һүзэгтэй хүнүүд, үндэр наһатай хүнүүдтэ, ветерануудта, ганса бэе хүнүүдтэ, олон үхибүүдтэй айлнуудта энэрхы сэдьхэлэй туһаламжа үзүүлхын түлөө оролдодог сананартан болоно.

Профсоюзууд ямар хүнүүдые дэбжүүлээб, хэниие дэмжэнэ гээшэб?

Манай һанахада, шэнэ ёһоор бодожо, хүдэлжэ шадаха, ажалша, эрдэмэй ба һургуулиин коллективүүдэй ёһотой түлөөлэгшэд, общественные хубилган шэнэдхэхын түлөө тэмсэдэг хүнүүд арадай засагай зургаануудые түбхын түрүүн түлөөлхэ ёһотой. Арад зоной, суглаа хүдэлдэг нүхэдэйнгөө этигэл найдабарида хүртэдэг хүнүүд иимэ зургаануудта түлөөлэгдэхэ зэргэтэй.

Ажалша коллективүүдэй дурадхалнуудаар профсоюзай эмхинүүд союзна болон автономито республиканудуудай Верховно Соведүүдэй, арадай депутадуудай хизаарай ба областной Соведүүдэй депутадуудта кандидадуудаар 11 мянган хүниие дэбжүүлэнхэй. Тэдэнэй дундаһаа 3,4 мянганиинь хүдэлмэришэд ба жиирэй колхознигууд болоно. Оренбургын облсовпрофой президиумэй гэшүүн, торгон будөөй нэгэдэлэй бүд нэхэгшэ Т. Ф. Юрина, Москвагай металлургическа «Серп и молот» заводой вальцовщик Е. К. Кузнецов гэгшэд бии. (Һүүлшынхинь һаяхан заводой профкомой түрүүлэгшэ болоо юм). Эдэнэр РСФСР-эй Верховно Соведтэ кандидадуудаар дэбжүүлэгдэнхэй. Житомирско областиин хүдөө ажахын машинануудай Новоград-Волынска заводой слесарь, профкомой гэшүүн Н. Н. Лось, Владимирска областиин автотракторна хэрэгсэл түхеэрэлгэнүүдэй Старовска заводой профкомоор дэмжэгдэһэн бүридхэлдэ абтаагүй «Ногоонтоной» нэгэдэлэй хүтэлбэрилэгшэ В. Е. Розов, бусад олон хүнүүд нютагай Соведүүдтэ кандидадуудаар нэрлэгдэнхэй.

Һунгалтада бэлдэхэ үедэ профсоюзуудай болон Соведүүдэй харилсаа холбооной шэнэ түхэл янзанууд мүндэлнэ. Жэшээнь, Кубаньда ажалшадай социальна байдалые һайжаруулха талаар крайсовпрофой болон арадай депутадуудай хизаарай Соведэй гүйсэдкомой хоорондо хэлсээн баталагданхай. Хамтын хүсэлэл оролдолгонуудаар шиидхэгдэхэ, саг үргэлжын хиналта доро байха шухала асуудалнууд тэрээн соонь нэрлэгдэнхэй. Гэр байра барилгын ходо гээгдэлдэ оролго, эдеэ хоолой зүйлнүүдэй дуталдалга, бусад зарим асуудалнууд тэдэнэй тоодо бии.

Һунгалтада профсоюзай кандидадуудай амжалта түйлабал, манай общественын үргэн нийтэ ажалшадай, олон миллион пенсионернүүдэй болон шадал багатай бусад хүнүүдэй һуудал байдал һайжарха гэжэ найдагдана. Профсоюзууд энэ этигэл найдалыень харюулангүй байха эрхэгүй.

(ТАСС-ай корр.).

Москва.

Совет орон дотор

УСТЬ-КУТ (Эрхүүгэй область). Забайкалиин ба Алас-Дурнын холын районуудай хүн зон олохон томо хото городуудһаа хүрэтэр түргөөр ошохо аргатай болобо. Байгал-Амарай түмэр замай бүхы участогуудаар пассажирска поезднууд ябажа эхилээ.

Арбан табан жэлэй саада тээ булад рельснүүд Сибириин агууехэ мүрэнэй эрьедэ, Усть-Кутда хүрөөд таһалдадаг байһан юм,— гэжэ Лена станциин начальник В. Якимович хэлэнэ. — Һаяхан ашаглалгада оруулагдаһан түмэр замаар ябаһан поезднуудые һаатуулангүй угтажа абадаг болообди. Красноярск Хабаровск хоёрой хоорондо ябадаг пассажирска состав, ниислэл хотоһоо Нерюнгри хүрэтэр ябадаг түргэн поезд тэдэнэй дунда бии.

Зунай расписаниин оруулагдахада, хойто Транссибаар ябаха пассажирска поезднуудай тоо олошорхо байха. Тобшолон хэлэбэл, Москва — Лена гэһэн үшөө нэгэ түргэн поездын замые Северобайкальскда хүргэхэ гэжэ хараалагдана.

ДОНЕЦК. «Донецкуголь» нэгэдэлэй найман томо шахта гүрэнэй банкда өөһэдын тоосоотой боложо, ажахыгаа өөһэдөө мэдээд эрхилхэ гуримда орожо эхилээ. Нёдондо жэлэй июльдэ Донбасста болоһон забастовконуудта хабаадагшад имагтал иимэ эрилтэ табяа һэн. Энээнһээ хойшо түлишэ худалдажа абтаһан мүнгэ зөөри предприятинуудта орохо, тэдэнэй коллективүүд мүнгэеэ өөһэдынгөө дураар гаргашалха аргатай болоо.

Гүрэнэй банкда түрүүлэн өөһэдын тоосоотой болоһон «Октябрьская» шахтын горнягууд шэнэ гуримаар хүдэлхэдөө, тэрэнэй аша туһые мэдэржэ эхилээ. Тэдэнэр олоһон мүнгэеэ эзэн ёһоор хэрэглэнэ. Шахта дээрэ олон жэлдэ хүдэлһэн хүдэлмэришэд болон инженернүүдтэ ехэхэн хэмжээнэй мүнгэн һаяхан үгтөө. Ажалша коллективэй социальна хүгжэлтын шэнэ арга боломжонуудые шахтёрнуудай тоосоон нээнэ. Хүүгэдэй саадтай, кафетэй, магазинуудтай арбан дүрбэн дабхар найман байрын гэрнүүд баригдаха юм.

— Ажахыгаа өөһэдөө мэдээд эрхилхэ гуримда бүхы предприятинуудые оруулхаар бэлэмди, харин энээнэй тулада горитойхон һаалтануудые зайсуулха шухала,— гэжэ «Донецкуголь» нэгэдэлэй генеральна директор В. Ильюшенко тэмдэглээ һэн.— Түлишэ малтаха гүрэнэй захил гуримшуулха, нүүрһэнэй бодото сэнгүүдые түргөөр тогтоохо, шахтануудта шанаржуулгын фабриканууды е дамжуулха хэрэгтэй.

МУРОМ (Владимирска область). Нютагай радиозаводто бүтээгдэжэ эхилһэн «Былина-317» түхэлэй автомагнитоло урданайхиһаа 100 шахуу түхэриг хямда болохо юм. Олохон жолоошод тэрэниие дуратайгаар худалдажа абаха байха, юуб гэбэл, тэрэ һуһаггүй хямда болохоһоо гадна, һайн шанартайгаар бүтээгдээ, мүнөөнэйхеэр шэмэглэгдээ юм.

РИГЭ. Латвиин профессиональна союзуудай соведэй шиидхэбэреэр республикада энээнһээ хойшо бүхэсоюзна ба республиканска социалис мүрысөөн үнгэргэгдэхээ болибо. Социалис дэлгүүр дээрэ мүрысөөн болохо ёһотой гэжэ эндэ тоолоно. Харин ярмагууд, аукционууд, эд бараанай биржэнүүд дээрэ түйлагдаһан амжалтанууд хүнүүдые урмашуулха ёһотой. Завод доторой мүрысөөндэ профсоюзууд баһал хабаадахагүй юм. Ажалша коллективэй совет энээн дээрэ хүдэлхэ, харин илагшадые тодорхойлолгодо профсоюзууд хабаадаха болонхой.

ГОРИ (Грузиин ССР). Колхозой мүнгэ зөөреэр баригдаһан гэртэ ... хонрй ... бүлэ арбан ... орожо ... правлениин ... са шадарай... нэмэжэ үгтэ...

МОСКВА. Чеховэй түр... ой «Чехов ... ёл болбосор... хоорондын ... тэмдэглэгдэ... үдэр соо ... Уран зохёо... зорюулагда... ганууд Лип... ганрогто, ... Үнгэрэгдэһ...

КИЕВ. «С... евтэхи фил... номууд энэ ... ниислэл хот... юм. Жэл бүр... ган хэһэгээр ... хэблэгдэхээр ... Эдэнь гол ... ска хүмүүж... шуулые Ар... дэхэ асууда... рэшэлэн сэр... сэрэгэй-уран ... номууд байх...

УСТЬ-ОРД... ласть). Усть... автономито ... үндэһэн хүн... рэ Барлагда... эхилээ. Тус ... лэ идхан д... литературын ... муудые том...

…адай кандидадууд

ХИЛЭГШЭ

[illegible]

байна. Тэрэнээ амжалтатайгаар дүүргээд, совхоздоо һаалиин фермын мастер-заһабарилагшаар, удаань лугомелиоративна отрядые даагшаар хүдэлөө. Харин һүүлэй зургаан жэлэй хугасаа соо отделениие эрхилэгшээр ажаллажа ябана. Тиихэ зуураа Тохорюугта нютагаа болбосон түхэлтэй болгохо, хүн зонойнь байра байдалые һайжаруулха, үйлэдбэриин хүндэ хүшэр хүдэлмэри оньһожоруулха, түрүү дүй дуршэл нэбтэрүүлхэ талаар ехэ юумэ хэжэ, олоной анхарал татаа. Мүн һүүлэй жэлнүүдтэ совхозой энэ отделениин ажал хэрэгүүд хараа байса һайжарае.

Коммунист Ж. Г. Гончикдоржиев хадаа Дэдэ-Хурбын сомоной Соведэй депутат юм. Тэрэ һунгагшадайнгаа этигэл найдабариие харюулжа шадана. Малшадай гүүртэ, отаранууд дээрэ банинуудые барюулха, отделениингээ түб һууринииие болбосон түхэлтэй болгохо талаар хэһэн юумэнүүдынь олондо мэдээжэ болонхой.

Түрэл буряад арадайнгаа хуушанай ёһо заншалнуудые нарииаар сахин ябаха хэрэгтэ анхаралаа хандуулдаг. Хубилган шэнэдхэлгын хүрэжэ ерэһэн түрүүшын жэлһээ эхилжэ, сагаан һарын һайндэрые гуримтайгаар, олон зоной хабаадалгатайгаар, баяр ёһололой оршон байдалда үнгэргэхэ гэжэ оролдодог, эдэбхи үүсхэлээ гаргадаг. Залуушуулай дунда спортивна мүрысөөнүүд үнгэргэгдэдэг, соёлой байшан соо дуу хүгжэм, хатар наадан зэдэлдэг. Эдэ бүгэдэнь олоной анхарал татан һонирхуулдаг. Энэшье удаа сагаан һарын һайндэр олоной хабаадалгатайгаар, эмхи гуримтайгаар үнгэргэгдэхөөр хараалагданхай.

— Мүнөө одоол сүлөөгүй, харюусалгатай сагнай хүрэжэ ерээ даа. Үдэр бүхэндэ шахуу һунгагшадтай ошожо уулзалдаха, хөөрэлдэхэ, захил заабаринуудые мэдэжэ абаха хэрэгтэй болоно. Хэрбээ Буряадай АССР-эй арадай депутадаар һунгагдаа һаа, округойнгоо хүн зоной этигэл найдабариинь харюулха гэжэ оролдохоб,— гэжэ нүхэр Гончикдоржиев хөөрэнэ.

Г. БАДМАЕВ,
манай корр.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Ж. Г. Гончикдоржиев.

А. ЦЫДЕНОВЭЙ фото.

Доржи БАНЗАРОВ

САГААН ҺАРА

Монголшуудай шэнэ жэлэй һайндэрлэл

«Сагаалган» гэжэ национальна һайндэрые Буряадай АССР-тэ арадай һайндэр болгон соносхохо тухай Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указ республикын газетэнүүдтэ тунхаглагдажа, радио, телевиденеэр соносхогдожо, Буряад оронойхимнай олон түмэн хүн зон тэрэниие ехэ баяртайгаар угтаба. Сагаалганиингаа бүгэдэ арадай һайндэр гэжэ хуулитайгаар соносхогдоод байхада, сагаан һарын түүхэ, эрдэмтэдэй хүдэлмэринүүдтэ тухай мэдэхэ дуратан олон болохо аабза.

Сагаан һара, Сагаалган тухай түрүүшын буряад эрдэмтэ Д. Банзаровай статьяе оршуулжа, та бүгэдын анхаралда дурадханабди. Ондоошье хүнүүдэй, томо-томо эрдэмтэдэй бэшэһэн зүйлнүүдые хожомынь толилдог байхабди.

МОНГОЛШУУДАЙ шэнэ жэлэй һайндэрые зураглан бэшээд, хэзээ нэгэтэ уншагшадта дуулгаха гэһэн үгэдөө хүрэжэ, сагаан һара тухай статья дурадханабди. Манай городто (Казань хотодо—**Орш.**) тэмдэглэгдэжэ байдаг. һайндэрые зураглан бэшэһэн ушар манда хэрэгтэй, уншагшадташье һонирхолтой байха аабза гэжэ найданабди.

Ородуудайхидал адли монголшууд тиимэшье олон һайндэртэй бэшэ юм. Монголшууд жэл соогоо ори гансахан һайндэртэй, тэрэнь сагаан һара (цагаан-сара) гэхэ гү, али шэнэ жэл юм гэжэ ородууд мэдэхэдээ гайхаха байха. Сагаан һара хэзээ, ямар үдэртэ тудахаб гэжэ европын литэр тон зүбөөр элирүүлжэ болохогүй; сырэй долоон хоног багта, нэгэ хэды үдэрөөр урид гү, али хойто тээнь, заримдаа эгээл масленницын[1]) боложо байхада тудадаг юм. Сагаан һара хадаа ородой нэгэшье һайндэртэй саг үргэлжэ тудалдажа байдаггүй, юундэб гэхэдэ монголшууд манайхиһаа ондоо, өөрын онсо литые баримталдаг гээшэ. Магометануудайхидал, сагайнь тоолуур һарын эрьесэһээ үндэһэтэй; монгол жэл 12 һаратай, тэдэнь 30—30 үдэртэй, тиимэһээ тэдэнэй жэл манайхиһаа һураггүй богони, һарын тоолууртай жэл тиимэшье ута бэшэ саг соо наранайхиие бүхэли һараар ахижа байдаг; иимэ буруу зүйлые жэгдэрүүлхын тула хэдыхэн жэл болоод лэ, монгол астрономууд 13 һаратай жэл тогтоодог юм. Юрэдөө, дурна зүгэй арадуудай сагай тоолуурта манайхидал адли бэшэ зүйлнүүд олон байха. һонюуша зон «Коранай заабариие» шагаажа болохо байна. Тэрээн соо магометан литэ тухай бэшээтэй.

Сагаан һарын нэрын бии болоһон ушар элдэбынхеэр тайлбарилагдадаг; анхан сагта энэ һайндэр намар болодог байһан хадань цагаа[2]) гэжэ үгэһөө нэрэнь удхатай гү гэжэ һанажа боломоор, яахадааб гэбэл, намартаа мал адууһанай һүн хожоржо, цагаа эдихэ саг ерэдэг. Тиимэһээ цагаан һарые иигэжэ тайлбарилжа болоно: «сагаан эдеэнэй һара» гү, али «сагаан һара», **Цагаан** гэжэ монгол үгэ «сагаан» гэһэн үгэ бшуу. һүүлшынь тайлбариие юундэ баримталнабибди гэхэдэ, энэмнай үнинэй тохорһон нэрэ. Энэл ушараар августые буряадууд **һүнэй** һара гэдэг, тухайлхада, сагаан һарын урда ерэдэг байгаа бэзэ. Яба хээбэшье, сагаан һарые һайндэрлэдэг ябадал хадаа Дунда Азиин эртэ урда арадуудай ёһо заншалда, Чингис-хаанай үеһөө урдахи сагуудта хабаатай. Энэ дайшын үри саданар эртэ урдынгаа эмхи гуримуудые зайлашагүй хатуугаар сахидаг байһан гээшэ. **Кипчак** монголшууд, тухайлхада, ислам шажан абатараа, сагаан һарые Волгын эрьедэ һайндэрлэдэг байгаа ёһотой. **Бата** хаанай үр залгагшад заримдаа ордагаа Казанкын эрьедэ абаашадаг байһан гэлсэдэг: магад, манай городой оршон газар хадаа сагаан һарын һайндэрэй гэршэ болодог байһан аалам, зүгөөр манай багсаамжалгые батадхаадхиха ямаршье мэдээсэл үлөөгүй. Тиимэһээ Азиие эзэмдэжэ байхадаа, XIII зуун жэлдэ Бээжэнэй хан хүрээндэ монголшууд сагаан һарые яажа һайндэрлэдэг байгааб гэжэ харуулһан XIII зуун жэлэй аяншан Марко Поло гэгшын мэдээсэлые эндэ харуулая: «Городуудай губернаторнууд, можонуудай дарганууд энэ үдэр алта, мүнгэ, эрдэниин шулуунуудые, субад, үнэтэй бүд, сагаан моридуудые хаанда бэлэг эльгээдэг. Шэнэ жэлэй түрүүшын үдэр татаарнууд (монголшууд) мүн лэ бэедээ бэлэг барилсадаг. Тиихэдээ эдэ бэлэгүүднай ерэгшэ жэлдэ зол жаргал тухеохэ гэжэ этигэдэг юм. Хибэс хушалтатай заануудые энэ үдэр хан хүреэндэ асардаг, хибэс дээгүүрнь тэнгэриин ба газарай элдэб амитад зураатай байха; энэ гоё һайхан һайндэртэ хэрэгтэй болохо алтан, мүнгэн амһартаар дүүргэһэн хайрцагуудые тэдэ заануудта тээжэ асардаг. Гоё гэгшын бүд һадаар хушагдаһан, мила һүрэтэрөө һайндэрлэхэдэ хэрэгтэй болохо элдэб янзын эдеэ хоолой зүйлнүүдые ашанхай аргагүй олон тэмээнүүдые тиишэ хүтэлжэ асардаг. Гэгээн үдэрэй болохотой сасуу, бүхы корольнууд, герцогүүд, баронууд[3]), офицернууд, можонуудай ба сэрэгүүдэй дарганар, хаан түрын бусадшье этигэмжэтэд хүреэндэ ерэдэг. Эндэ барандаа багтажа ядаа һаа, хүршэ хүреэнүүд руу ошохо. Өөр өөрын зиндаагай, эзэлжэ байһан тушаалайнгаа зэргээр хүн бүхэнэй һуурияа эзэлһэн хойно суглараагшадай нэгэн бодоод, иигэжэ хэлэдэг: тонгойгты (үбдэгөө бохиилгогты), тиигээд хүндэлэгты (дохин мүргэгты). Гэнтэ барандаа үбдэг дээрээ һэхэрээд, бурханда мүргэһэндэл, магнайгаа газарта хүргэхэ: энээнээ дүрбэ дахин хэдэг. һүүлээрнь хүреэнэй тэг дунда табяатай улаан үнгэтэй гоё шэрээ дээрэ түхеэрэгдэһэн тахилда хүн бүхэн ошодог; шэрээ дээрэ агууехэ хаанай нэрэ бэшээтэй: хүн бүхэн бойпуур абажа, агууехэ хаанай нэрэ хүндын түлөө элдэб хүжэ сан нособгоод, һууридаа бусаха. Унажа мүргэдэг эшхэбтэр энэ юумэнэй дүүрэхэдэ, дээрэ хэлэгдээшэ бэлэгүүдые барандаа (хаанда) бариха юм. Эдэ бүгэдые дүүргээд, столнуудые табижа, ёһотой гоё найр эхилхэ.

Эндэ хэн хэнэйшье ахаа аргаараа хүхихэ зугаалхада болохо юм. Үдэрэй хоолой һүүлээр хүгжэмшэд, шогуушад ерэжэ, айлшадай урма баярые бүри дэбэргэхэ. Иимэрхүү һайндэрлэлгын үедэ һургамал арсаланиие ойһоо хаанда асардаг. Тэрэнь эзэеэ таниһан нохойхон шэнги, хаанай хүлэй хажууда хэбтэшэхэ». Хубилайн хүреэнэй баялигтай, һүр жабхалантай болоод байһаниинь эндэ зүбөөр бэшэгдэнэ гэжэ монголшуудай зан заншалые, Бээжэнэй хүреэнэй ёһо гуримуудые мэдэхэ зон зүбшөөхэ ёһотой. Марко Полын ябаха үеэр хаанай хүреэм гээшэ арбан мянган ёһо гурим сахидаг заншалда орожо эхилһэн байгаа. Имагтал авторай гансахан алдуу обёороё: ноёд һайдууд хаанда бэшэ, харин тэнгэридэ сан табидаг байһан юм, тэрэнэй хэлэгшэ ёһоор, монголшууд мүнөөшье шэнэ жэлдэ һэеы гэрнүүдэйнгээ урда багахан тахил түхеэржэ, тэрэн дээрээ хангалтай үбһэ шатаадаг байха.

Бээжэнэй хүреэнһээ Дунда Азиин тала руу ерэжэ, мүнөөнэй монголшууд сагаан һарые яажа һайндэрлэнэб гэжэ харая. Буддизмда ороходоо түрүүн монголшууд шэнэ жэлээ, дээрэ хэлэгдэһэнэй ёһоор, намартаа эхилдэг байгаа, тиихэдээ сагаан һара тэдээндэ түүхэтэ ямаршье удха шанартай бэшэ һэн. Дунда Ази руу буддизмын нэбтэрхэдэ,— энэ ушар XIII зуун жэлэй тэн багта болоо,— ламанар нүүдэлшэдэй дунда өөһэдынгөө литэ хэрэглэдэг болоод, сагаан һарые үбэлэй һүүл тээшэ абаашан, өөһэдынгөө мүргэлэй түүхэ дурдалгатай нэгэдүүлһэн байна. Тиигэжэ сагаан һара хадаа барга будүүлиг материализм номнодог байһан зургаан философуудые (тэрс — еретик, буддист бэшэ) буддизм байгуулагшын илаһанай һайндэр мүнөө болонхой. Барга будүүлиг материализм номнодог [illegible] Шакьямуни [illegible]. Сагаан һара хадаа монголшуудай бүхэли жэл соохи гансахан һайндэр гэжэ эндэ хэлэнхэйбди: тиимэл хадань зон тэрэниие ехэл тэсэжэ ядангаар хүлеэдэг. һайндэр болохор үшөө һара урид, бүришье эртэ бэлдэлгэ эхилдэг: бүгэдэндэ хүрэжэ ерэхэ найр зугаа тухай хэлсэхэ, шанэ хубсаһа хунар оёхо, архи нэрэжэ нёөхэ, бэлэгүүдые бэлдэхэ г. м.; илангаяа хадагуудые бэлдэхэ гээшэнь һонин. Носоогдоһон гаала айлшанда барюулдаг, пулаадуудые, гадна хани нүхэсэлэй, хүндын тэмдэг болгон, нимгэн хитад торгоной хүсөөг (хадаг) бэлэг баридаг заншал Монголдо бии юм. Сагаан һарада нимгэн иимэ торгон үгээ ехэ хэрэгтэй болохо. Юундэб гэхэдэ, мүртэй хүн бүхэн лэ ондоо бүхы зонтой андалдан барилсахын тула хэдэн хүсөөг торготой байха ёһотой.

Сагаан һарын урда тээ дасан дугануудта хэдэн үдэр үргэлжэлһэн мүргэл, уншалга болодог. Энэ үедэ бурханай элдэб удхатай номууд, маани мэгзэм уншагдадаг, үгэльгэ хэгдэдэг, шэнэ жэлээ амгалан тайбанаар үнгэрхэ тухай, газарай үрэжэлтэй байха тухай, хаанай элүүр энхэ тухай, буддизмын дэлгэржэ бадарха тухай г.м. мүргэдэг. һайндэрэй урда үдэр, түрүүшынь үдэр үглөөгүүр эртэ дасанда хүн зон олоороо суглардаг. Мүргэлэй дүүрэһэн хойно бултадаа бэе бэеэ шэнэ жэлээр амаршалдаг гэхэ гү, али хадагаа андалдадаг, золголдон, «мэндэ, мэндэ амар» гэхэ мэтын амаршалгануудые хэлэлсэдэг. Гэхын хажуугаар гэртээ үлөөшэд баһал бурхандаа мүргэхэ, тахилаа һэргээхэ, зула бариха, ороохо, үрэ жэмэсэй зүйлнүүдээр үргэл хэхэ. Түрүүшын үдэр барандаа эртэ бододог, эхэнэрнүүд үнинэй сэбэрлээгүй гэр бараагаа сэбэрлэхэ, ногоон сай, эдеэ шанаха. Наранай гараха хирээр һэеы гэрэйнгээ урдахана тахилай түхэлөөр обоохой[4]) түхеэржэ, сан табидаг юм. Гэр бүлөөрөө обоохойгоо горооолоод, үбдэг дээрээ һэхэрэн һуужа, мүргэл хэдэг. һүүлээрнь булта гэр бүлынгөө эсэгые амаршалхаяа ошохо. Тэрэнь үри хүүгэдтээ удаан жаргал, ута наһа үреэн хүсэхэ.

Гэр бүлэ бүхэнэй гэр гэртээ бүхы ёһо гуримаа бүтээжэ дүүргэһэн хойно эрхим гоё хубсаһаа үмдэһэн эрэшүүл үг гарбалайнгаа аха захын гэртэ гү, али арадай дунда юугээрээшьеб суутай ондоо хүндэ суглараха. Бэе бэеэ амаршалалсаһанай, богонихон хөөрэлдөөнэй һүүлээр найр эхилдэг. Айлшан бүхэн архи ууха даа, гэрэй эзэндэ зохисотой үреэл (ироол) хэлэхэ ёһотой.

Нэгэ хэдыхэн саг соо һуугаад, хүхюутэй хүгтэй болоһон зон ондоо гэртэ ошохо. Тэндэ айлшадые эхэнэрнүүд угтажа абаха. Үхибүүд амяараа онсо дүхэриг болон ябаха. Тиигэжэ нэгэ гү, али хэдэн үдэр соо айлшад бүхы нютагаа гү, али гол голоор эрьежэ урдихэ юм. Шэнэ жэлэй үдэр бүхы илгаанууд мартагдадаг: эгээл мэдээжэ ноёд һайд, эгээл баян улад тон дуратайгаар аһан үгытэй хүнэй гэртэ орохо, тиигээд тэрэниие өөрынгөө гэртэ хүндэтэйгөөр угтадаг гээшэ. Сагаан һарын түрүүшын үдэр барандаа һайндэрлэхэ, хэншье юушье хэхэгүй, хойто үдэрынь хэн нэгэн өөр өөрынгөө ажалда бусажа болохо. Гэбэшье амаршалганууд, найр зугаа хоёр долоон хоног соо үргэлжэлдэг. Эртэ урда сагта сагаан һарын хабартаа ерэдэг байхада, эндэхи татаарнуудай **сабанайхидал**, энэ һайндэртэ мори урилдаалгадаг, барилдаан болодог байгаа юм; зүгөөр тэрэнэй үбэлэй һүүлдэ абаашагдахалаар, энэ ёһо заншал үгы болоо: үбэлэй хүйтэн, саһан, моридой туранхай байдаг ушарһаа монголшуудай [illegible] нигэжэ хүхихэ арга үгы байна. [illegible] Манай городой монголшууд сагаан һарые яагаад [illegible] байдаг бэ гэжэ [illegible]. Эхэ нютагтаа байһандаа адляар тэдэнэр һайндэрлэжэ шадахагүй байһаниинь ойлгосотой, яахадааб гэбэл, эндэ олон юумэ дуталдана бшуу даа. Тэдэ өөһэдынгөө үргэл мүргэлые хурянгыгаар үнгэргэнэ. Юун бэ гэбэл, мүргэл уншалга хэхэдэ хэрэгтэй олон зүйл эндэ үгы; бэелүүлжэ боломоор лэ ёһо гуримуудые тэдэнэр сахидаг. Арадай һайндэрһөө хүртэдэг баярааород танилнуудтаяа тэдэ хубаалдана, тиимэһээ монгол энэ һайндэртэ ородуудай тоо монголшуудта орходоо һураггүй олон байдаг.

Ц. ДОНДОГОЙ
буряадшалба.

АЖАГЛАЛТА: «Сагаан һара. Монголшуудай шэнэ жэлэй һайндэрлэл» гэһэн Д. Банзаровай статья анха түрүүн «Казаниин губернскэ ведомостьнуудэй» 30-дахи номерто 1846 ондо барлагдаһан байна. Потанинай 1891 ондо хэблэһэн «Харын шажан гү, али монголшуудай бөөгэй мүргэл» гэжэ согсолбори соо оруулагдаагүй.

Августые буряадууд һүнэй һара гэдэг... Буряад зон урдандаа иигэжэ һарануудые нэрлэдэг байгаа:

Үбэлэй: буга — декабрь; хуса — январь; ехэ улаан —февраль.

Хабарай: бага улаан—март; хуаа хаганай һара — апрель; хүхын дуунай һара — май.

Зунай: мангирта һара—июнь; үбөөлжэнэй һара — июль; хүү һара — август.

Намарай: улари һара — сентябрь; үүри һара — октябрь; гуран һара — ноябрь.

«Августые буряадууд һүнэй һара гэдэг» гэжэ Д. Банзаровай баталһан тухай хэлэбэл, мүнөө үедэ энэ нэрэ мартагданхай гээшэ аабза.

Эндэ юу нэмэлтэйб гэбэл, 1955 ондо СССР-эй Наукануудай академиин хэблэлээр Москвада гараһан Д. Банзаровай «Собрание сочинений» гэжэ ном соо оруулагдааша энэ статья тухайдань хэһэн ажаглалта соогоо дээрэ үгтэһэн һарануудай нэрэнүүдые Г. Н. Румянцев имагтал баруун буряадуудай гэһэншүүгээр бэшэнэ. Гэхэ зуура «бага улаанһаа» бэшэ һарын нэрэнүүд зүүн, онсолбол, хори буряадуудайхитай тудалдана. «Улари һара, үүри һара, гуран һара, буга, хуса һара» гэжэ байжа хүгшэн эжынгээ хэлэдэг байһые элеэр һанагшаб. Зүгөөр бага улаание гэхэ гү, али хабарай хоёрдохи һарые (монгол һара) **улаан зудан** гэгшэ һэн.

Кипчак монголшууд — Алтан ордагай монголшууд.

Бата хаание ородууд «Батый» гэжэ бэшэдэг. Хуушан монголоор Бату гэжэ бэшэгдэнэ. Энэ хадаа Джучиин хүбүүн, Чингис хаанай аша, 1255 ондо наһа бараа. Алтан ордае байгуулагша.

Хубилай (1260—1294) —агууехэ монгол хаан, Юуван монгол улас түрые Хитадта байгуулагша.

Дунда Ази гэһэн нэрээр Доржи Банзаров географида мүнөө нэрлэгдэдэг Түб Азиие гэхэ гү, али Монгол, Джунгар, Синьцзян (Хитад гү, али Зүүн Туркестан), Цинхай, Түбэд оронуудай оршодог газар үһые нэрлэнэ.

Буддизм байгуулагша —домогой ёһоор, сакья (Шакья) угай хаанай бүлэдэ түрэһэн Гаутама Сиддхартха (манай эрын урда тээхи 624—544 онуудта түрэһэн, ажаһууһан гэжэ литературада бэшэгдэдэг) тухай хэлэгдэнэ. Монгол номууд соо Гаутама хадаа **Шэгэмүни** (Шакьямуни—Шакья угай сэсэн) гэжэ нэрлэгдэдэг.

...ироол, хуушан монгол бэшэгээр **ирүгэл**, халха хэлээр ерөөл — үреэл; юрөөл — наһа бараһан хүнэй хойноһоо уншагдадаг уншалга.

Сабан гү, али **сабантуй** — Казаниин татаарнуудай спортивна мүрысөөтэйгөөр үнгэргэгдэдэг арадай һайндэр.

1) Тоһоной долоон хоног, сырэй долоон хоног хадаа славян угсаата арадуудта христиан шажанһаа түрүүн бии болоһон, хабарай тарилгые угтуулан, элбэг ехэ ургаса уряалһан удхатай һайндэр.
Оршуулагшын ажаглалта.

2) Айрагаа сагаа (аарсан) болгожо бусалгадаг ушарые Д. Банзаров хэлэнэ ха. Шэнэ бусалһан сагаагаар хоймог хэжэ буряадууд эдидэг байгаа. — **Орш.**

3) Өөрынгөө үе сагай Европын феодальна ноёд һайдай зиндаануудаар монгол тайжанарые аяншан нэрлэнэ гээшэ. **—Авторай ажаглалта.**

4) Ехэнхидээ иимэ обоохойнууд шулуун байха зэргэтэй, зүгөөр шулуунай үгы һаа, орондонь аргал хэрэглэгдэдэг. **—Авторай ажаглалта.**

…РАЛГА-КОНКУРС СОНОСХОГДОБО

…й ба алкоголизмтай тэмсэлые республиканска, …йонно газетэнүүд болон журналнуудта эрхи…ын, радио болон телевиденеэр һайнаар дам…о харалга-конкурс үнгэргэхэ тогтоол Архи…далай түлөө тэмсэхэ һайн дуранай Бүхэсоюзна …ряадай республиканска соведэй правлени һая…абаба.

…булгэмэй рес…едэй правлени …: …, архидалгагүй …адхахын түлөө …бликанска, го…о газетэнүүдэй …ээрэ эрхимээр … болон телеви… дамжуулха та…январьһаа июнь …га-конкурс үн… …хидалгагүй бай…р харуулха та… — конкурсын— …; … зохилдуулан, …та иимэ харал…гэргэхэ гээд …байдалай түлөө …мэй городской болон районно соведүүдтэ дурадхаха.

Харалга-конкурс тухай дүрим соо иигэжэ хэлэгдэнэ:

«Архидалга ба алкоголизмые зайсуулха талаар хэмжээнүүд тухай» КПСС-эй ЦК-гай тогтоолтой зохилдуулан, архидалгатай тэмсэлые саашадань шангадхаха зорилготойгоор архидалгагүй байдалай түлөө тэмсэхэ һайн дуранай бүлгэмэй республиканска совет республиканска, городской, районно газетэнүүдтэ энэ тэмсэл эрхимээр харуулха, радио болон телевиденеэр һайнаар харуулха талаар харалга-конкурс соносхобо.

1990 оной январьһаа июнь хүрэтэр үнгэргэгдэхэ конкурсдо хабаадыт гээд газетэнүүдэй, журналнуудай журналистнууд, ниитын корреспондентнүүд уригдана. Архидалгатай тэмсэлые саашадань шангадхаха зорилго бэелүүлхэдэ, харалга-конкурс туһалха байна. Энхэ элүүр байдалай түлөө тэмсэлые бүгэдэ арадай хүдэлөөн болгожо, архидалгатай тэмсэлэй ниитэ гүрэнэй программа гэжэ тоологдохын түлөө тэмсэл ябуулха ёһотой.

Тус харалга-конкурсдо илаһан республиканска газетэнүүдэй журналнуудай, радио ба телевидениин хүдэлмэрилэгшэдтэ **250 түхэриг нэгэдэхи, 150 түхэриг хоёрдохи, 100 түхэриг гурбадахи шангууд** олгогдохо гээд тогтоогдобо.

Городской болон районно газетэнүүдэй хүдэлмэрилэгшэдтэ **150 түхэриг нэгэдэхи шан, 100 түхэриг хоёрдохи, 75 түхэриг гурбадахи шан тогтоогдоо.** Гадна үшөө 30—30 түхэригэй урмашуулгын 5 шан тогтоогдобо.

Конкурсын дүнгүүдые гаргахадаа, хэблэгдэһэн гү, али радио, телевиденеэр дамжуулагдаһан материалнуудай үзэл бодолой талаһаа удхыень, публицистическэ хэмжээень хараадаа абаха байна.

Толилогдохо ба дамжуулагдаха материалнуудай **тематика иимэ байха ёһотой гэбэл:** «Элүүр энхэ, архидалгагүй байдалда этигэнэб», «һайхан заншалай ута харгы», «Элүүр энхын замаар дабшалга», «Архидалгагүй байдалтай клуб тухай», «Гэр бүлөөрөө амарнабди», «Сүлөө сагнай — манай баялиг», (врачай заабари), «Залуушуул ба архидалгагүй байдал».

Газетэнүүдтэ толилогдоһон, радиогоор дамжуулагдаһан материалнуудаа иимэ адресаар эльгээхэдэ болохо:

Улаан-Үдэ, 670000, Борсоевой Үйлсэ 69/97, ВДОБТ-ын республиканска совет. **«Конкурсдо»** гэһэн тэмдэгтэй байха ёһотой.

Автор тухай, тэрэнэй ажалладаг гү, али һурадаг, ажаһуудаг газарай адрес тэрэ бэшэг соо заагдаһан байха зэргэтэй.

…ОНОЙ ТҮЛӨӨ …ОЛДОҺОН ХҮН

…ажаһуудаг Бо…раева аяар 11 …рэ эхэ хүнэй …хы дулаан орол…шанар, ээнэр…эй, малгай, дэ…бжо үмдэхүүл…

…бгай арбаад на…, хоолойгоо тэ…хара ажал хэ…омынь хамтын …малгайгаа аба…м оролсоо. Ха… сагта хүсэ ша…йгөөр ажалла…хүгшөө мүнөө …аа болиторо… Тиимэһээл тэрэ …ан-бунхан һуу…эхилдэг заншал…

…абгайн гэртэ… колхоздо оро…үгжэжэ байгаа …н эхи табилса… басаган гэртэ…эн, баһал ажа…атаар адхалсаа …наһатайдаа Зүд…механизатораар …. Тиихэдэ, хү…эн үдэрые үдэр, …эжэ илгаруулха …лладаг байһан …элнүүдтэ Зүдхэ… эхэнэрнүүдэй …ада түрүү ажа…бласть доторо…

Эсэгэ оронөө хамгаалгын Агууехэ дайн Борогшоон абгайн нютагаархидта ехэ хохидол ушаруулаа һэн. Бүхы бүһэтэйшүүл Эхэ ороноо зэрлиг дайсадһаа хамгаалалсахаяа бодоо. Иимэ ушарта колхозой хүндэ хүшэр ажал үбгэд, хүгшэдэй, үхи хүүгэдэй болон эхэнэрнүүдэй ээм дээрэ ашагдаа. Борогшоон Намсараева дайнай эхинһээ 1945 оной сентябрь болотор тракторай залуур табингүй ажаллаа. Эгээл хүндэ хүшэр эдэ жэлнүүдтэ тэрэ үе мүсэдөө үбшэ олоо хаш даа. Дайн дажарай хоёрдохи жэлэй ябажа байхада, Борогшоон абгай эрхим ажалайнгаа түлөө колхозһоо 40 түхэриг, Хүндэлэлэй грамота шагнал абаһанаа мүнөө һанан дурсадаг. «Басагамни яагаашье ехэ мүнгэ гэртээ асарбаб даа. Тэрээгээрээ налогоо түлэлэниинишье һайн»,— гэжэ эжынь энэ ушараар урмашаа бэлэй. «һайнаар ажалланаш, бэрхэл тээшэш! Дайнай дүүрэхэдэ, Москва, выставкэдэ эльгээхэбди»,— гэжэ колхозой правленидэ тэрээндэ баяр хүргэһэн гэхэ. Теэд тэрэ найдалгань мүнөөшье болотор бэелүүлэгдээгүй юм.

Дайнай һүүлээр Борогшоон Намсараева хадамда гаража, Могойто тосхон зөөһэн юм. 22 жэлэй туршада худалдаа наймаанай эмхи зургаануудта [illegible]

[illegible]

З. БАРАНОВА.

ПЕТРОЗАВОДСК. Модо отолһон хуушан участогуудые хэрэглэжэ, целлюлозо-саарһанай промышленностьда хэрэглэгдэдэг хасуури модо ехээр ургуулжа болохо юм. Табин жэлэй савда тээ хасуури модоной бэлэдхэгдэһэн газарые шэнжэлжэ үзөөд, СССР-эй Наукануудай академиин Карелиин филиалай Ой модоной институдай эрдэмтэд иимэ тобшолол хээ юм.

Эдэ жэлнүүдтэ тус участогай модон хоёр дабхар мэтээр ургаһан байгаа. Түрүүшээр хуһан модод түргөөр ургаа. һүүлээрнь тэдэнэй хушалта доро хасуури бии боложо, ехэ удаанаар ургаһан байна. Шэмэтэ бодосууд, наранай гэрэл тэрээндэ дуталдаа ха. Хэрбээ үнэтэй сэнтэй бэшэ хуһан мододые отолбол, хасуури мододой амидаралта хүсые һэргээжэ болохо гэжэ мэргэжэлтэд тоолоно. Тиигэбэл 20—30 жэлэй үнгэрхэдэ, иимэ модод саарһа үйлэдбэрилгэдэ хэрэглэгдэхээр болохо һэн. Бүхы мододые үндэһөөрнь отолжо, шэнэ модо һуулгаха гэжэ урдань хараалагдаһанһаа энэнь һураггүй ашагтай байха юм. Хэрбээ иимэ мододой ургадаг газарта азотно үтэгжүүлгэ оруулаа һаа, бүри ехэ ашаг үрэ туйлагдаха.

ОЙ МОДОНОЙ АМИДАРАЛТА ХҮСЭН

Эрдэмтэдэй заабаринууд бэелүүлэгдэжэ эхилэнхэй. Карелиин ой модоной зарим ажахынуудта хоёр дабхараар ургаһан мододые һэргээжэ эхилэнхэй. Зүгөөр хуһан модо хэрэглэхэ асуудалай шиидхэгдээгүй дээрэһээ энэ хүдэлмэри мүнөө дээрээ һаатана. Фанерэ, картон, модоной хибэдэһэн плитэ үйлэдбэрилгэдэ тэрэниие хэрэглэжэ болохо байгаа. Теэд автономито республикада мүнөө дээрээ иимэ предприятинуудай үсөөн байһаниинь халагламаар.

(ТАСС).

ХИЛЫН СААНАҺАА
ТАСС · АПН

ХЭЛСЭЭНДЭ ГАР ТАБИГДАБА

НАЙРОБИ. Арал далайе һэргээхэ талаар хамтын хэмжээнүүд тухай ЮНЕП-эй (оршон тойронхи байгаалиие хамгаалха талаар ООН-ой программа) болон СССР-эй хоорондохи хэлсээндэ эндэхи штаб-байшан соо гар табигдаба. ЮНЕП-эй гүйсэдхэхэ директор Мустафа Толба, СССР-эй гадаадын хэрэгүүдэй министрэй орлогшо В. Ф. Петровский документдэ гараа табиһан байгаа. Энэ зорилгые шиидхэхын тула гадаадын мэргэжэлтэдэй, СССР-эй Наукануудай академиин Географиин институдай ба Арал далай тушаа һаяхан байгуулагдаһан түбэй хүдэлмэрилэгшэд эндэхи оршон байдалай ямар хүшэр бэрхэшээлтэй болоһые сэгнэхэ, тэрэниие зайсуулан сарахын тула ондо ондоо аралнуудые хараалха, тэдэниие ниитэ нэгэн стратеги болгохо гээшэ энэ зорилгые шиидхэлгын үндэһэ һуурида табигдана.

1960 онһоо 1987 он болотор далайн уһанай шоруу 12,9 метрээр доошолоо, эзэлжэ байдаг талмайнь 40 процентээр, хэмжээниинь 66 процентээр хороо. Гадаадын эрдэмтэд болон мэргэжэлтэдэй хабаадалгатайгаар Арал далайн оршон тойронхи байгаалиие сахин хамгаалха гээшэ хараа бодолые конкурсын үндэһөөр зохёохо тухай дурадхал «Ороной оршон тойронхи байгаалиие гуримшуулан һайжаруулгын хойшолуулашагүй хэмжээнүүд тухай» СССР-эй Верховно Соведэй 1989 оной декабриин 3-най тогтоол соо хэлэгдэнэ. Эндэ гар табигдаһан хэлсээн энэ зорилгые бэелүүлхэ хараатай юм.

Тус проект хадаа совет хүтэлбэрилэгшэдэй тодорхойлһон шэнэ экологическа бодолые бодото дээрэнь бэелүүлгын тодорхой жэшээ болоно гэжэ СССР-эй гадаадын хэрэгүүдэй министрэй орлогшо тэмдэглээ. Оршон тойронхи байгаалиие хамгаалгын орёо асуудалнуудые уласхоорондын оршом соо хамтаараа иимээр лэ шиидхэжэ болохо бшуу. Байгалай уласхоорондын түбэй ажал ябуулгада ЮНЕП-эй мэргэжэлтэдые хабаадуулха тухай асуудал шиидхэхые мүн лэ түсэблэгдэнэ гэжэ тэрэ мэдээсээ.

И. ИЛИЕСКУГЭЙ МЭДҮҮЛГЭ

БУХАРЕСТ. Һунгалтада хабаадахагүйбди гэжэ Национальна аршалан абаралгын фронтын (ФНС) хүтэлбэри хэзээдэшье баталаагүй юм. Фронтын соведэй заседани дээрэ энэ асуудалые зүбшэн хэлсэлгээ хожомдоһон байгаабди. Юундэб гэхэдэ, общественэ экономическа ба социальна ажабайдалай бүри шухала зорилгонуудые шиидхэжэ байгаа ха юмбибди гэжэ ФНС-эй Соведэй Түрүүлэгшэ И. Илиеску Румыниин телевиденеэр үгэ хэлэхэдээ мэдүүлбэ. Национальна аршалан абаралгын фронт бусад политическэ эмхидэлнүүдэй ажал ябуулгые хэзээдэшье хизаарланагүй, һунгалтын урда тээхи тэмсэлһээ тэдэниие гаргахые хүсэнэгүй гэжэ тэрэ тэмдэглэбэ. Тад һөөргэ партинуудай байгуулагдалга хадаа демократическа хүгжэлтын үрэ дүн болоно. Бидэ энээниие дэмжэнэбди.

Һунгалтада ФНС-эй хабаадалгые буруушаажа байһанаа мэдүүлһэн гурбан партиин хүтэлбэрилэгшэдэй хамтын мэдүүлгэ тушаа ФНС-эй Соведэй Түрүүлэгшэ тогтожо хэлэхэдээ, иимэ уряанууд орондомнай ехэ аюул тохёолдуулха байна гэжэ хэлээ. Мүнөө ФНС хадаа бүхы хүшэр бэрхэшээлтэй харюусалгые бэе дээрээ даажа абаха ори ганса эмхи болоно. Тиимэһээ тэрэниие хүтэлбэрилгэһөө холодуулха гэһэн һэдэлгэнүүд ороноо үймөө хүлгөөн тээшэ түлхижэ оруулха гэһэн удхатай бшуу.

Илалтын 45 жэлэй ойдо

НАНГИН УЯЛГАЯА ДҮҮРГЭЭБДИ

1941 оной декабрь һарын һүүлээр, Буряад-Монголой АССР-эй сэрэгэй комиссариат политическэ хүдэлмэрилэгшэдэй бүлэг эмхидхэхын тула долоон хүниие сэрэгэй албанда татаа бэлэй. Нэрлэбэл, Дотоодын хэрэгүүдэй министерствын капитан Борис Бодонцоев, Улаан-Үдын авиационно заводой түлөөлэгшэд — инженер-химик, лейтенант Петр Буяев, ахалагша энергетик, лейтенант Дарма Жанаев, Осоавиахимэй Хорийн райсоведэй түрүүлэгшэ лейтенант Жандара Жанчиков, республикын наркомземэй хүдэлмэрилэгшэ, политрук, Николай Малаханов, ВКП(б)-гэй Хорийн райкомой секретариин туһалагша политрук, Дарма Раднаев, эдэ мүрнүүдэй автор, милициин хүдэлмэрилэгшэ, политрук Сократ Баторов гэгшэд болоно.

Дайнай тэрэ үедэ пассажирска поезд Москва руу ябадаггүй байгаа. Буряад-Монголой АССР-эй, Эрхүүгэй областиин ажалшадай фронтовигуудта бэлдэhэн, шэнэ жэлэй бэлэг абаашажа ябаhан сэрэгэй эшелондо бидэнэр һуужа, аян замаа үргэлжэлүүлээ һэмди. Буряад-Монголой АССР-эй түлөөлэгшэд ВКП(б)-гэй горкомой секретарь П. И. Татьянина, уран зохёолшо, драматург Намжил Балдано, Зэдын аймагай «Галын очи» колхозой түрүүлэгшэ Цыбик Банзаракцаев болон бусад шэнэ жэлэй бэлэг фронт руу үдэшэлсэжэ ябаhан юм.

Манай республикын сэрэгэй комиссариат Баруун фронтын штабта иимэ удхатай тусхай бэшэг эльгээлсэhэн юм: «Танай тусхай эрилтээр фронтдо байhан буряад яhатанай Улаан Армиин сэрэгшэдэй дунда үзэл сурталай, политическэ болон хүмүүжүүлгын хүдэлмэри ябуулалсахаяа 7 хүн танай мэдэлдэ эльгээгдэбэ...»

Москва хүрөөд, бэрхэшээлтэй байдалда оробобди. Фронтын штабай адрес хэншье хэлэдэггүй байба. Нилээд тухаашарһанаймнай һүүлээр Москвагай сэрэгэй комендатура туһалаа һэн. Бэшэгтэймнай танилсаһанай удаа «Европа» гэhэн (мүнөө «Берлин») гостиницада түбхинүүлбэ. Эндэ саг зуура соо байрлаhан сэрэгшэдэй олонхидынь Сибирьһээ татагдаhан политругууд гэжэ мэдээ һэмди.

Бидэниие хоёр хонуулаад, Москвагай дэргэдэхи Кунцево город асаржа, сэрэгэй хубсаһа үгөө бэлэй. Тэрэл үдэшэндөө Зүүн Сибириин 93-дахи стрелково дивизи хүрэбэбди. Тус дивизиин штаб Боровск городой дэргэдэхи һууринда оршодог байгаа. Гол түлэб Сибириин хүбүүдһээ бүридэhэн энэ дивизиин эрэлхэг зоригоороо, дайшалхы шадабаряараа онсо илгардаг байһые тэмдэглэмээр. Хатуу шанга байлдаануудта үсэд нэтэрүү, айха һүрдэхые мэдэхэгүй, зүрхэтэй хүбүүд бэлэй. Бидэниие сэрэгэй һуралсал гараха байгаат гээд дурадхахадань, нэгэн дуугаар таһа арсажа, дайлалдахаяа бэлэн байhанаа мэдүүлбэбди.

Тэрэл үдэшэндөө полкнуудаар тараагдажа, батальоной, ротын, взводой командирнуудаар, политругуудаар томилогдоо һэмди. Намайе 129-дэхи стрелково полкын, нэгэ батальоной ротын политругаар томилбо. Харин үглөөдэрынь 1942 оной январиин нэгэндэ рототоёо добтолгодо орожо, Подолино һууриниие немецүүдһээ сүлөөлөө бэлэйбди. Энээнэй удаа манай рото Тулизово, Игнатьево, Радищево болон бэшэшье һуурин газарнуудые удаа дараалан сүлөөлһэн юм.

Немецүүд һайнаар түхеэрэгдэhэн бүхэлэлгэнүүд соо бэеэ хоргодуулаад байхадаа, бидэнэртэ нилээдгүй хүшэр ушар тохёолдуулдаг һэн. ДЗОТ-уд соо хоргодоһон фашистнуудые тэндэһээнь хобхо, сохижо гаргаха гээшэ бэлэн хэрэг бэшэ байгша бэлэй. Сэрэгшэ бүхэнэй һубэлгэн бэрхэһээ, эрэлхэг зоригһоо ямаршье илалта дулдыдана ха юм. Илангаяа манай Сибириин хүбүүд онсо шалгардаг, гайхуулдаг байhан гээшэ.

Воскресенское һуурин сүлөөлхын түлөө болоһон шанга тулалдаан мүнөөшье болотор ой ухаанһаамни гарадаггүй. Тэрэ үдэр февралиин арбан табанда түрүүшынхиеэ хүндөөр шархатааб. Һара хахад саг соо минии ротодо байха үедэ шэнэ сэрэгшэд ерэжэл байгша һэн. Зүгөөр шархатаад, госпитальдо эльгээгдэхэдэмни, рото соомнай оройдоол 11 сэрэгшэ үлэһэн юм. Ротын командирай тушаалые сержант Большаков (Воронеж) даажа абаад, фашистнуудые намналсажа ороо бэлэй.

Фронт дээрэ хамта ябаhан нүхэдтэеэ уулзаха арга олдоогүй һэн. Зүгөөр тэдэмни намдал адли түрүүшын үдэрһөө дайлалдажа ороо, һайнаар дайлалдана гэжэ дуулахадаа омогорхогшо, баярлагша һэм. Тэрэ долоон хүбүүдэй үсөөхэниинь гэртээ бусаха хуби заяатай байгаабди.

Стрелково ротын командир Борис Бодонцоев баатарай үхэлөөр наһа бараа. Угрюмово станци шадар болоһон байлдаанда ротын политрук, Доржи Раднаев баhал баатарай үхэлөөр унаа бэлэй. Политрук Николай Малаханов хоёр дахин хүндөөр шархатаад, инвалид болонхой гэртээ ерэжэ, Улаан-Үдэдэ наһа бараhан юм. Жанчиков Жандара хоёр жэл соо фронт дээрэ дайлалдаа. Взводой командирһаа стрелково батальоной командир хүрэтэрөө ургажа шадаа. Капитанай нэрэ зэргэдэ хүртэхэһөө гадна, эрэлхэг габьяа оло дахин гаргаhанайнгаа түлөө Дайшалхы Улаан Тугай орденоор шагнагдаhан юм. Фронтдо абаhан шархань һүжэржэ, 1987 ондо Хори тосхондо наһа бараhан байна. Петр Буяев 1942 ондо Вязьма шадар тулалдаанда наһа бараа гэжэ дуулаа һэмби.

Капитан Дарма Жанаевай дайшалхы зам һонирхолтойшье, гайхалтайшье юм. Фронт дээрэ олохон тулалдаануудта нэгэтэ бэшэ онсо шалгараhан байдаг. Нэгэтэ бэшэ шархатаhаншье, гүрэнэй олон шагналнуудта хүртэhэншье гээшэ. Дайшалхы замаа саперно взводой командираар эхилээд, гвардейскэ мотомеханизированнэ бригадын ахалагша инженер болотороо дэбжүүлэгдэhэн юм.

Берлин шадар добтолгодо орожо ябатараа, хүндөөр шархатажа, эрэлхэг габьяата сэрэгшэ сагһаа урид баатарай үхэлөөр наһа бараа бэлэй. 1945 оной июнь соо капитан Дарма Жанаевта «Советскэ Союзай Герой» гэhэн нэрэ зэргэ олгогдоо һэн. Мүнөө Улаан-Үдын авиационно заводой соёлой болон амаралтын парк соо Жанаевай бюст табигдажа мүнхэлэгдэhэн байдаг. Гадна Загорскын 46-дахи дунда һургуули соо Дарма Жанаевай нэрэмжэтэ музей бии юм. Мүн тэрэнэй нютаг Хэжэнгэдэ, Доодо Худанда хүшөөнүүд табяатай байдаг. Гадна Д. Жанаевай дурасхаалда зорюулагдаhан спортын мүрысөөнүүд жэл бүри таһалгаряагүй үнгэргэгдэжэ байдаг гээшэ.

Бидэ — Буряад-Монголһоо фронт мордоһон долоон хүбүүд, тэдэнэй түрэлхид бултадаа Эхэ оронойнгоо урда нангин уялгаяа үнэн сэхээр дүүргэжэ, илалтын үдэрые дүтэлүүлэлсэhэндээ баяртай ябадаг гээшэбди.

С. БАТОРОВ,
Зүүн Сибириин 93-дахи стрелково дивизиин политрук ябаа.

Спорт — Спорт — Спорт — Спорт

«ХҮДЭЛХЭЛ ХЭРЭГТЭЙ»

Үшөө дайнай дүүрээдүй байхада сүлөөлэгдэhэн Белоруссида хүнүүд амгалан ажалаа эрхилжэ эхилээ һэн. Тиигэжэ колхозууд эмхидхэгдэжэ, шэнэ ажабайдал эхилбэ. Дайнай инвалид, шанга тэһэрэлгэһээ уламжалан хоёр гаргүй болоhон эрэмдэг хүн—Советскэ Союзай Герой Кирилл Потрович Орловский Могилевско областиин Мышковичи гэжэ түрэл нютагтаа ерэжэ, «Рассвет» колхозой түрүүшын түрүүлэгшэ болоо һэн. Үлэсхэлэн хооһон байдалтай, хүшэр бэрхэшээлтэй үе саг һэн. Гэбэшье хүнүүд үргэһэ нойргүйгөөр ажалладаг байгаа. Колхозникуудай ажалые түрүүлэгшэ шадамар бэрхээр хүтэлбэрилжэ, табидахи онуудта тус ажахы түрүүшүүлэй зэргэдэ гараба. Нарин нягта тоо бүридхэл, гамтай нарин хандаса ажахы эрхилэлгын үндэһэ һууриda табигдаhан байгаа.

50 гаран ондо эндэхи хүршэ арба гаран колхоз ниилэбэ. Элитэ ехэ амжалтануудые туйлаhанайнгаа түлөө 1958 ондо К. П. Орловский Социалис Ажалай Геройн хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэбэ. 1968 онһоо Социалис Ажалай хоёр дахин Герой, СССР-эй арадай депутат Василий Константинович Старовойтов колхозой түрүүлэгшээр хүдэлнэ.

Дүрэ буляалдалгын барилдаагаар СССР-эй болон США-гай суглуулагдамал командануудай нүхэд ёhоной уулзалга түрүүшынхеэ хүдөө нютагта — хэдэн миллион түхэригэй ашаг олзотой К. П. Орловскиин нэрэмжэтэ «Рассвет» колхозой соёлой байшан соо үнгэргэгдэбэ. Энэ ажахын хүтэлбэрилэгшэд болон ажалшад совет ба гадаадын айлшадта дабһа, хилээмэ барижа, халуунаар угтаба. Нүхэд ёhоной уулзалгын урда тээ Могилевско областиин уран һайханай бүлгэмэй артистнууд концерт наада табиhан байгаа.

Колхозникууд баян бардамаар ажаһууна, айл бүхэн мотоциклтэй гү, али машинатай юм. Тосхон соогуур ябахадаа, американецууд энээниие адаглаhан байха. Эндэ колбасна цех, аршаанта уһанай завод, асфальтын ба хирпиисын заводууд, һайнаар хүдэлнэ, хүдөөгэй хүн зоной һуудал байдалые хангалга городойхиһоо дутуугүйгөөр табигданхай. Малшад болон таряашад болбосон һайн гэрнүүдтэ, коттеджнүүдтэ ажаһууна, сүлөө сагтаа соёлойнгоо байшанда ошодог юм. Һурагшадта зорюулагдаhан элдэб кружогууд, секцинүүд хүдэлнэ. Совет спортивна делегаци колхозой гостиницада, харин айлшаднай үзэсхэлэн һайхан профилакториdo байгаа.

Үглөөдэрынь эндэхи ажахын спортдо дуратайшуул мүрысөө һонирхон хараба. Хоёр ехэ ороной Гүрэнэй гимныи гүйсэдхэгдэhэнэй һүүлээр нютагаймнай хүбүүн Андрей Матюнов США-гай чемпион Тим Ваннитай барилдаа. Һаяхан США-да болоhон нүхэд ёhоной уулзалгада 28-тай американец манай «Динамын» барилдаашан Доржо Халтановта шүүгдэhэн дээрэһээ мүнөө заабол харюугаа абахые хүсэhэн байгаа. Сэхыень хэлэхэдэ, Андрей бүхы хүсэ шадалаа, эрмэлзэл зоригоо гаргаагүй гэжэ хэлэлтэй. Тиигэжэ тэрэ 0:3 тоотойгоор шүүгдэшоо.

Удвань уласхоорондын классай спортын мастер Сергей Замбалов бар хүсэтэй спортсмен Эд Хистэй тулалдаба. Тиихэдээ Замбалов яаха аргагүй булюу байжа, 13:1 тоотойгоор илаhан байгаа.

Сэхыень хэлэхэдэ, манай команда 4:6 тоотойгоор шүүгдэшоо. Тоосоондо абтаагүй гурбан уулзалгада манай барилдаашад илалта туйлаба. Һаяшаг США-гай суглуулагдамал командын тренер болоhон Смит Ле Рой баярлахын ехээр баярлаба. Гродныи университедэй юридическэ факультедэй студент, уласхоорондын классай спортын мастер Александр Собко англи хэлэ һайн мэдэдэг юм. Дэлхэйн гурба дахин чемпион Дейв Шульц американ командаhaa ород хэлэ һайн ойлгодог. Тиимэһээ эдэ хоёрой туһаламжаар хоёр ороной командануудай гэшүүд үгэеэ ойлголсожо ядабагүй.

Удаань СССР-эй болон США-гай суглуулагдамал командануудай нүхэд ёhоной хоёрдохи уулзалга, Орджоникидзе хотодо болобо. Эндэ манай команда 7:3 тоотойгоор шүүгэә. Гэбэшье Андрейн нүхэр Доржо Халтанов Тим Ваннитай уулзахадаа, мүн лэ шүүгдэшоо. Ушар иимэһээ, юрэдөөл, «Динамо» бүлгэмэй тренернүүд энэ урагшагүйдэлгэһөө зүб тобшолол хэхэ ёhотой гэжэ һанагдана. Энэ дутагдалые зайсуулхын тула бүри эршэмтэйгээр, эдэбхитэйгээр хүдэлхэл хэрэгтэй.

В. СЫДЕЕВ,
тренер.

Спортын мастерта кандидат Бата Мункоев хадаа манай республикын бэлигтэй бэрхэ шатаршадай нэгэнинь болоно. Тэрэ 30 гаран жэлэй хугасаа соо республикын болон Улаан-Үдэ хотын түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөндэ хабаадахадаа, хододоо дээгүүр һуури эзэлдэг юм.

Энэ жэлдэшье эрэшүүлэй дунда Буряадай АССР-эй түрүү һуури эзэлхын түлөө 56-дахи мүрысөөндэ хабаадахадаа, Б. Мункоев бэлигтэй бэрхэ олон залуу шатаршадые «бүдэрүүлжэ», эрхим зургаанай тоодо оробо.

Тэрэ Буряадай хүдөө ажахын институдай оло дахин чемпион болоhон, хүдөөгэй ажалшадай спартакиадада илажа гараhан байна. Тиихэдээ залуушуулые зоригжуулжа, заабари зүбшэлөөрөө туһалжа шададаг хүн юм. Ушарынь юуб гэхэдэ, тэрэ шатарай теори һайнаар мэдэдэг.

Бата Мункоевич Мункоев — хүдөө ажахын эрдэмэй кандидат, доцент. Тэрэ институдта ниитын хүдэлмэри эдэбхитэйгээр ябуулдаг, шатар наада хүгжөөхын тула ехэ юумэ хэдэг. Тэрэнэй эдэбхитэй хабаадалгатайгаар эрэшүүлэй дунда РСФСР-эй зоныи хоёр мүрысөөн энэ дээдэ һургуулида үнгэргэгдэhэн байгаа.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Бата Мункоев.

В. ПЛУТТЫН фото.

«СПОРТЫН ХАТАНАЙ» ҺОНИН

** Хүнгэн атлетикээр СССР-эй Кубогта хүртэхын түлөө түгэсхэлэй мүрысөөн Ашхабад хотодо боложо, 500 шахуу хүн хабаадаhан байгаа.

Буряадай мэдээжэ урилдаашан, СССР-эй чемпион, Забайкалиин сэрэгэй округой прапорщик, спортын мастер Геннадий Темников 10 километрэй зайда табадахи һуури эзэлээ. Тиигэжэ тэрэ ороной суглуулагдамал командын бүридэлдэ оруулагдаад, мартын 24-дэ Францын О-ле-Бойн гэжэ курортно нютагта үнгэргэгдэхэ хүнгэн атлетикын урилдаагаар дэлхэйн чемпионадта хабаадаха зорилготойгоор һорилго бэлэдхэл хэжэ захалба.

Буряадай багшанарай институдай студент, спортын мастер Сергей Фёдоров залуушуулай дунда 8 километрэй зайда урилдахадаа, долоодохи һуури эзэлһэн байха юм.

** Хүнгэн атлетикээр СССР-эй Кубогта хүртэхын түлөө зоныи мүрысөөн Хабаровск хотодохи Совет Армиин спортын клубай манеж соо үнгэргэгдэжэ, Сибирь болон Алас-Дурна зүгэй областьнуудай, хизаарнуудай, автономито республикануудай 100 гаран атлет хабаадаба.

Буряадай командаһаа багшанарай институдай студентнэрэй туйлаhан үрэ дүнгүүдые онсолон тэмдэглэлтэй. Елена Скрипка 60 метртэ 7,8 секунда, Александр Войлошников 400 метрэй зайда 52 секунда саг харуулһан байгаа.

М. БОРИСОВ.

«СПОРТЛОТОГОЙ» ТИРАЖ

«45-haa 6-ень тааха» ба «36-haa 5-ень тааха» Спортлотонуудай» 1990 оной январиин 28-да үнгэргэгдэhэн 4-дэхи тираж.

«45-haa 6-ень тааха»: 10 (уһан дээрэ бүмбэгөөр наадалга), 12 (гимнастика), 17 (конькигаар урилдалгын спорт), 26 (табан зүйлөөр мүрысөөн), 38 (альпинизм), 45 (даам).

«36-haa 5-ень тааха»: 1 (баскетбол), 2 (биатлон), 25 (шаргаар һолжоролгын спорт), 28 (мэргэн буудалга), 32 (фигурна халтиралга).

(ТАСС).

БАРИЛДААН

Дүрэ буляалдалгын барилдаагаар уласхоорондын заншалта ехэ мүрысөөн Тбилиси хотодо болобо. «Дэлхэйн бага чемпионат» гэжэ нэрлэгдэдэг 29-дэхиеэ үнгэргэгдэhэн энэ мүрысөөндэ арбан нэгэ ороной 160 гаран барилдаашад хабаадаhан байгаа.

СССР-эй суглуулагдамал командын бүридэлдэ манай республикын гурбан хүбүүд, тусхайлбал, дэлхэйн чемпион, СССР-эй спортын габьяата мастер Борис Будаев, уласхоорондын классай спортын мастер Василий Миланханов, спортын мастер Доржо Халтанов гэгшэд уласхоорондын нааданда хабаадаба.

Тиихэдээ хүбүүднай урагшатүйдэжэ, түрүүшын хэдэн дүхэригүүдтэ шүүгдэжэ, эрхим зургаанайшье тоодо орожо шадабагүй. Яахаб теэд, иимэ ехэ мүрысөөндэ юрэ хабаадаха гээшэ һургаалтай гэжэ дэмы хэлсэдэггүй байха.

Совет ороной барилдаашад юhэн шэгнүүртэ илаба. Эгээл хүнгэн шэгнүүртэ монгол бүхэ Батбадраа шалгаржа, чемпион болоо.

Б.-М. ЖИГЖИТОВ.

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.35—Мультфильмнүүд. 10.05—Дунаевскиин хүгжэм. 11.05—Хүүгэдтэ зорюулагдаhан дамжуулга. 12.05—«Двенадцать стульев»—4 серитэй уран һайханай фильм. 4-дэхи сери. 13.25—Соносхолнууд, мэдээсэл. 13.30—Время. 14.00—«Не могу не петь»—концерт-очерк. 16.30—М. Глинка. Хоёр скрипкэ, альт ба виолончель дээрэ наадагдаха 2-дохи номерой квартет. 16.50—Илалтын 45 жэлдэ. «Истребитель танков». 1-дэхи фильм. 18.05—«Арадай аялга дуунууд. 18.20—«Валерий Балабановай планетэ». 18.50 — «Ты услышь меня»—фильм-концерт. 19.30—Время. 20.00—«16-тай ба тэрээнһээ дээшэ наһатайшуулда». 20.40—«Двенадцать стульев»—4 серитэй уран һайханай фильм. 4-дэхи сери. 22.00—Время. 22.30 — Шухала асуудалаар хөөрэлдөөн. 22.40——«КВН-89». Харьковай сэрэгэй-авиационно инженернэ училищиин, Уралай ба Донецкэ политехническэ институдуудай командануудай түгэсхэлэй уулзалга.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00 — Үглөөнэй гимнастика. 9.15—Улаан Армиие магтан дуулагша. 9.35, 10.35—Байгаали шэнжэлгэ. 5-дахи класс. 9.55, 10.55—Испан хэлэн. 10.05, 11.05—Испан хэлэн. 11.35, 12.35—Биологи. 8-дахи класс. 12.05—«Эжы, аба бидэ гурбан». 13.05—«Выше крыши»—баримтата фильм. 13.20—«Не буду гангстером, дорогая»—уран һайханай фильм. 14.30—Ритмическэ гимнастика. 15.00—«Хлеб—имя существительное»—уран һайханай фильм. 8-дахи сери. УЛААН-ҮДЭ. 18.05 — Буряад хэлэнэй хэшээл. 18.40—В. И. Ленинэй түрэһөөр 120 жэлдэ. 19.20— Байгал. 19.40—РСФСР-эй арадай депутадта кандидат М. П. Маликовтай болон Буряадай АССР-эй арадай депутадта кандидат В. Р. Булатовтай хөөрэлдөөн. 20.15— Шэнэ һонин (буряадаар). 20.25 — «Уулзалга». РСФСР-эй арадай депутадта кандидат И. Р.-Д. Очиров дамжуулгада хабаадаха. МОСКВА. 21.00—«Амгалан нойрсогты, багашуул!» 21.15—Хүгжэмтэ абонемент. 22.15— «Мартагдаhан нэрэнүүдые һэргээлгэ. Павел Флоранский». 22.30—А. П. Чеховэй зохёолнууд экран дээрэ. «Дама с собачкой»—уран һайханай фильм. 24.00—«Юрмала-90». Совет эстрадна дуу гүйсэдхэдэг залуушуулай Бүхэсоюзна V конкурсын регинальна шата.

Юрын нам…

Манай Орлик тосхондо ород яһатан үсөөн ажаһуудаг юм. Юрэ хэлэхэдэ, бүхы Аха нютагаарнай ород яһатай бүлэнүүдые тоолохо болоо һаа, нэгэл гарай хургад хүрөөд үлэхэл даа. Тиигээд тэдэнэр хадаа манай үндэһэн буряад хэлые өөһэдһөөмнай үлүү һайнаар мэдэдэг, хаанашье, хэнтэйшье хөөрэлдэхэдөө, имагтал жэнхэни буряадаар дуугаралсадаг юм.

Орлигойнгоо хүн зоной дунда ехэ хүндэтэй, хүн зондо «тетя Валя» гүүлэдэг нэгэ ород хүгшэн тухай богонихоноор хөөрэхэ дуран байна. Дүшэ гаран жэлэй урда тээ, 1947 оной сентябриин 5-да, Василиса Васильевна Хвастунова хадата Ахада зөөжэ ерэhэн юм.

Тэрэнэй 75 жэлэй саада тээ түрэhэн нютаг тоонто болобол, ородой Пензэ хото юм. Эсэгэнь хүдэлмэришэн, эхэнь хилээмэшэн, һаалишан ябаhан байгаа. Дэлхэйн нэгэдэхи империалис дайн, саашадаа Агуу ехэ Октябриин социалис революци, граждан дайн тэрэнэй үхибүүн наһантай тохёолдоо һэн. Гэр бүлэдөө аяар 11 багашуул байжа, ямар һуралсал, ном һудар үзэлгэн байхаб даа? Эртээр ажаллажа, хоолойгоо тэжээхэ, гэр бүлэдөө түшэг тулгуури болохо баатай болоо һэн.

Граждан дайн илалтаар түгэсэжэ, гүрэн түрын байдал, хүн зоной ажабайдал үдэр ошохо бүри улам һайжаржа байhан үе мүн. Василиса Васильевна гушаад онуудай эхеэр хадамда гаража, инаг дураар гэрэлтэһэн һайхан ажабайдалаа шадахысаа зохёожо, зол жаргалаа эдлэжэ эхилжэ байтарнь, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуу ехэ дайн эхилшэбэ. Залуу бүлын эрэ сэрэгтэ мордожо, Эхэ ороноо аршалалсажа, баатарлигаар дайлалдан ябатараа, ами наhaя алдаа һэн. Дайнай аюулта газарһаа залуу инаг Василиса нүхэртөө хэдэн бэшэг эльгээжэ үрдиhэн юм. Тэдээн дотороо «Василиса» гэhэн нэрыень эжэлүүдгүй «Валя», «Валентина» гээд, урин дулаанаар хандан бэшэгшэ бэлэй. Тэрэл гэһэнһээ хойшо «Валентина» нэрэнь үлэшэһэн юм.

Дайнай үедэ нүхэр Хвастуновагай хэдэн залуу үетэн басагадаараа сэрэгтэ мордохо хүсэлтэй байгаашье һаань, тэдэниие сэрэгэй албанда абангүй, фронтдо угаа хэрэгтэй олово, вольфрам малтан абахаар Шэтын областиин Шерловэ хадын уурхайда эльгээгээ һэн. Эндэ В. В. Хвастунова 1943 онһоо 1947 он хүрэтэр ажаллажа, Агуу ехэ Илалта шэрээлсэһэн байха юм.

— Эндэ эрэшүүлтэй әб адли хүдэлдэг бэлэйбди,—гээд, тэрэ хатуу сагые һанан, Валентина Васильевна аалихан хөөрэжэ һуугаа һэн.—5-дахи разрядаар хүдэлдэг бэлэйб. Намтай суг хүдэлдэг эрэ нүхэрнишье иимэ разрядтай һэн. Мантан томо хүрзэнүүдээр ашагта малтама-

ВАСИЛ…

ХҮГШ…

лаа шэдэжэ, үдэртөө 18 вагонетка дүүргэжэ, шахтаһаа гаргашань үгэдэг һэмди...

Үдэрэйнгөө түсэб үлүү дүүргэдэг хадаа үдэртөө 1,2 килограмм хилээмэ абадаг һэн. Харин тэндэ ажаллаhан хүн бүхэндэ 600 грамм хилээмэ үдэртөө үгэгшэ бэлэй.

— Һайнаар ажаллажа, яhала нэрэтэй, солотой ябадаг байгаа байнат,—гэжэ хүгшэндэ хэлэхэдэм:

— Тиигээл даа. Ажаллагдаа гээшэл даа. Үдэртөө түсэбөө аяар 250 процентээр дүүргээд байдаг һэм,—гэжэ хүгшөө һанаа алдаба.

Наһан үндэр боложо, бэе хүндэрһэн, махабадайнь үбдэхэ, шархирхань олошорhон байна даа. Хэды тиигэбэшье, хайрата аша хүбүүн Алёшые ном һудараа анхаралтайгаар үзэхыень заабарилан, хубсаhа хунарайнь сэбэр сэгсые хөрхөөр адаглан һууха юм. Мүн ехэшье аша басаган Ирина тухайдаа урин зөөлэхэнөөр хөөрэжэ һууха юм.

— Аха ерээд, хаана хүдэлбэ гээшэбта?

— Хоёрдохи үбгэн Яков Михайлович Бурдуковский гэгшэтэеэ 1948 ондо «Улаан-Аха» колхоздо огородшон болохыемнай партиин райком дурадхаа һэн. Тиигэжэ тэндэ хоёр жэл ажаллагдаба. 3 гектар газарта хартаабха, 1 гектарта капуста, турнепс баһал 1 гектарта таряа бэлэйбди,—гэжэ В. В. Хвастунова хөөрэнэ.

— Ургаса али зэргэ байдаг һэм?

— Яhала һайн һэн даа. 2 томо хартаабха 1 килограмм болодог һэн,—гэжэ хүгшэн хөөрэнэ.— Тодорхойлон хэлэхэдэ, гектарһаа 10 тонно абаабди.

Валентина Васильевнагай эдэ үгэнүүдые шагнахадаа:

ДУРАСХААЛЫЕНЬ ХҮНД…

Буряадай АССР-эй һургуулиин габьяата багша Алексей Никанорович Пантелеев Түнхэн нютаг соогоо мэдээжэ хүн юм. Үнинэй коммунист Хэрэнэй дунда һургуулида олон жэлдэ багшааршье, директорээршье хүдэлөө.

Ургажа ябаа залуу үетэниие түрэл нютагтаа дуратайгаар хүмүүжүүлхын тула Алексей Никанорович ехэ ажал ябуулна. Тоонто нютагаараа, хүн зоноороо омогорхохын тула нэн түрүүн хизаар оронойнгоо түүхэ һайн мэдэхэ, шудалха, шэнжэлхэ зэргэтэй бшуу.

Эндэ Алексей Никанорович айхабтар ехэ үүсхэл, оролдолго гаргажа, һургуули соогоо хизаар ороноо шэнжэлхэ музей нээбэ. Һүүлдэ тэрэнь «РСФСР-эй һургуулиин эрхим музей» гэhэн нэрэ зэргэдэ хүртөө һэн. Экспонадуудынь жэлһээ жэлдэ горитойгоор эблүүлэгдэhэн дээрэһээ музей соогоо багтахаяа болибо. Тиихэдэнь Алексей Никанорович шэнэ музей бариха тухай районой хүтэлбэрилэгшэдтэ дурадхал оруулаа һэн. Уданшьегүй һанаhан хүсэлынь бэелүүлэгдээ бэлэй. Хэрэн тосхоной соёлой болон амаралтын парк соо зүүн зүгэй архитектурын маягаар найман ханатай байшан баригдажа, шэнэ музей топлогдоhон юм.

1989 оной декабриин арбан хоёрто тус музейдэ «арадай» гэhэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгогдоо.

Энэ жэлдэ нүхэр Пантелеев 80 наһанайнгаа, харин тэрэнэй оролдолгоор бии болгогдоhон музей — арбан жэлэйнгээ ойн һайндэрнүүдые тэмдэглэхэнь.

А. Н. Пантелеев хизаар ороноо шэнжэлхэ талаар туйлай ехэ ажал хэдэг юм. Жэшээнь, олон документ, архивуудые уудалжа, Түнхэн нютагта декабристнуудай байhан тухай олон материал суглуулагдаа. Нилоза Пустынь аршаанда Бобрищев-Пушкин, И. Пущин, Баратынский, С. Волконский, аха дүүнэр Лоджиа гэгшэд амарһан, бэеэ арганhан байха юм. Декабрист Михаил Войнич 1887-88 онуудта сүлэлгэдэ Түнхэн…

…дэ байгаа гэжэ эл… суута уран зохёол… хэр мүн болоно. «… та романайнь гер… юм.

Гадна музей соо… тэ хэрэглэдэг байн… дэбын хэрэгсэлнүү… рахада ехэл һонин… юумые музейһээ бэ…

Байгша ондо бүт… тэй хүн түрэлтэн… һаар 45 жэлэй ой… бэлдэжэ байна. Эд… нууд онсо һуури э… түрэһэн, Советскэ… буудагша Жамбал… расхаалда зорюула… зей соо гол һуури… февралиин гурбанд… тэдэнэй дунда таб… мүрнүүд бии: «...М… дадуудые хороогоо… гэн буудагшадые… мни дүн хамта 900… манай Буряад оро… ехэ олон юм. Жэш… Баргажанһаа, Дон… һаа, Труднев — Зэд… банскһаа гэхэ мэтэ… үгы хэһэнэйнгээ тү… рын шагнал хайра… Буряад-Монголой… шэд ондоо яһанай… хэг түримхэй дайс… хэхэбди».

Хизаар ороноо ш… тэрһэн арбан жэлэй… орожо хараhан бай…

Элинсэг хулинса… рэ түрые алдангүй… сэгүүдынь хадагалж… лэн хадагалжа ябах…

Түнхэнэй район.

ПРАВДА БУРЯТИИ

Мүнөөдэрэй номерто

Республикын ажахынуудта үнгэргэгдэжэ байhан ниитын адууhа малай үбэлжэлгэ мүнөө үедэ эгээл харюусалгатай хаһадаа оробо. Энэ шухальын шухала хэрэгые амжалтатайгаар үнгэргэхэ гээшэ малшан бүхэнэй оролдосо шадабариһаа дулдыдаха байна.

Бэшүүрэй районой «Дружба» колхозой А. П. Сафроновой бригадын хонишодой байгша онои түл абаха харюусалгатай хаһаяа эмхи гуримтайгаар үнгэргэжэ байhан тухай журналист Н. Дегтяревой «Халуун хаһа» түлэгтөө гэжэ гаршогтай репортаж газетын мүнөөдэрэй номерой нэгэдэхи хуудаһанай нээлтэ дээрэ ниитэлэгдэбэ. Һаянай байдалаар тус бригадын хонишод 200 гаран хурьга абаад, тэдэнээ гарзагүйгөөр түлжүүлжэ байна гээд автор энэ репортаж соогоо хөөрэнэ.

Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын…

Кино, театрнуудта

Театр оперы и балета
«Дочь полка»— в 19.

Бурятский театр драмы имени Х. Намсараева
Б.-М. Пурбуев. «Тохёолгон» (Соприкосновенье звезд)— в 19-30.

«Дружба»
«До первой крови»— в 9-40, «Спальный вагон»— в 11-30, 13-20, 15-10, 17, 18-50, 20-40.

«Родина»
Мультфильмы — в 10, 16, «Жукина династия» — в 12, 13-40 (удл.), 18-10, 19-40 (удл.), 21-40.

«Прогресс»
Красный зал —«Полет навигатора»— в 9-30, 11-20, 13-10, 15 (удл.), 17-20, 19-10, 21. Зеленый зал —«Маски»— в 10, 12, 14, 16, 18, «Из жизни Фёдора Кузькина» (2 с.)— в 20.

«Октябрь»
«Этот безумный, безумный, безумный, безумный мир» (2 с.)

НАШ АДРЕС: 670000, УЛАН-УДЭ ул. Каландаришвили, 23.

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная —2-54-54, зам. редактора —2-68-08, зам. редактора —2-62-62, отв. секретарь —2-50-52, секретариат —2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды —2-60-91, 2-56-23; промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-6?-36, 2-63-86; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21, 2-57-63; информации —2-34-05; переводов —2-54-93; писем и селькоров — 2-67-81; корректорская —2-33-61; выпускающие —2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин —91-1-44, г. Северобайкальск — 35-73, п. Хоринск —55-6-99, г. Закаменск —31-61, п. Кырен —91-9-79, п. Агинское—3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия —2-33-77, вахта —2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана … канской типографией … издата Бурятской А… ректор 2-40-45. Н-03331. Заказ №